

Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi, Sayı: 1/1 2013, Sayfa: 1-42.
Xelqara Uyğur Tetqiqatı Jorralı, San: 1/1 2013, Sehiye: 1-42.
International Journal of Uyghur Studies, Volume: 1/1 2013, Page: 1-42

1930’LU YILLARDA KAŞGAR’DA ÇIKAN “ŞERQÎ TÜRKİSTAN HAYATİ”, “ERKİN TÜRKİSTAN” VE “YEŖĞİ HAYAT” GAZETELERİNDEKİ BAZI ŞİİRLER

*Alimcan İNAYET**

ÖZET

Ceditçilik hareketinin etkisiyle 20. yüzyılın başlarından itibaren Doğu Türkistan’ın çeşitli bölgelerinde çok sayıda gazete ve dergi çıkarılmaya başlamıştır. “Şerqî Türkistan Hayatı”, “Erkin Türkistan”, “YeŖi Hayat” gazeteleri bunların bazılarıdır. 1930’lu yıllarda çıkarılan söz konusu gazetelerin dili Çağatay Uygur Türkçesi, Türkiye Türkçesi, Tatar Türkçesi, Özbek Türkçesine ait unsurlarından oluşturulmuş karma dil özelliği göstermektedir. Ayrıca, bu gazetelerde çok sayıda şiir basılmış olup, bunlar çağdaş Uygur şiirinin ilk ürünleri sayılır. Çağatay şiiri nazım biçimlerinin yanı sıra, halk edebiyatı nazım biçimleriyle de düzelmiş bu şiirlerde ilim, eğitim, uyanma, özgürlük, adalet, eşitlik, birlik beraberlik gibi sosyal muhtevalı tema ve konular işlenmiştir. Bu makalede söz konusu üç gazetede basılmış şiirler bir araya getirilmiş, transkripsiyonu yapılmış ve genel bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ceditçilik, Uygur, Kaşgar, Erkin Türkistan, YeŖi Hayat, Gazete.

1

SOME POEMS PUBLISHED IN THE “ŞERQÎ TÜRKİSTAN HAYATİ”, “ERKİN TÜRKİSTAN” AND “YEŖĞİ HAYAT” NEWSPAPERS IN 1930’s IN KASHGAR

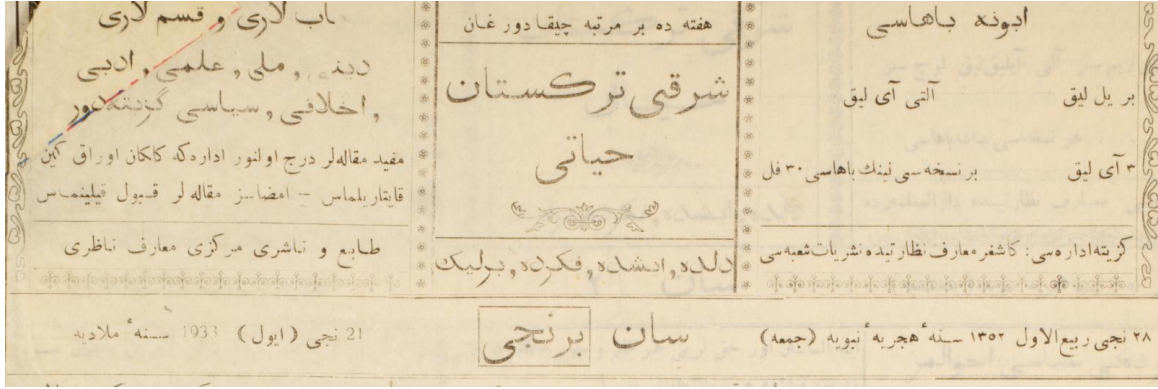
ABSTRACT

Since the beginning of the 20th century a large number of newspapers and journals have been published by the effect of Jedidist Movement in various regions of East Turkistan. “Şerqî Türkistan Hayatı”, “Erkin Türkistan”, “YeŖi Hayat” newspapers are some of them. The language of the newspapers mentioned, which were published in 1930’s, shows the characteristics of a mixed language composed of Chagatai Uyghur Turkish, Turkey Turkish, Tatar Turkish, and Uzbek Turkish. A large number of poems have been published in these newspapers and these are regarded as the first samples of contemporary Uyghur poetry. Sociological themes and issues like wisdom, education, enlightenment, freedom, justice, equality, unity and solidarity are treated in these poems, which were also ornamented with folk literature verse besides Chagatai poems’ verse. The poems, which were published in three newspapers mentioned, are collected in this article; they are transcribed and evaluated generally.

Keywords: Jedidist Movement, Uyghur, Kashgar, Erkin Türkistan, YeŖi Hayat, Newspaper.

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, İzmir – TÜRKİYE, E-posta: alim1962@hotmail.com

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında Kazan Kırım merkezli Tatar Türkleri arasında başlayıp kısa zaman zarfında tüm Orta Asya'ya yayılan ceditçilik hareketi gayet doğal olarak Doğu Türkistan'ı da etkilemiş, Uygur Türklerinin politik, sosyal ve kültürel hayatında büyük değişikliklere neden olmuştur. Özellikle bu hareketin ilim, eğitim, özgürlük, eşitlik, adalet, milliyetçilik gibi temel değer ve söylemleri entelektüel çevrelerce hemen benimsenmiş, bunların geniş halk kitlelerine yayılması için büyük çaba gösterilmiştir. Yayıncılık bu çabaların başında gelmektedir. 1910'lu yıllardan itibaren Uygur aydınları Doğu Türkistan'ın değişik bölgelerinde çeşitli gazete ve dergi çıkarmaya başlamışlardır.¹ “Şerqî Türkistan Hayatı”, “Erkin Türkistan”, “Yeñi Hayat” gazeteleri işte bunların bazılarıdır. “Şerqî Türkistan Hayatı” 21 Temmuz 1933 tarihinden itibaren Kaşgar Maarif Nezareti tarafından haftada bir çıkarılan “dinî, milli, ilmî, edebî, ahlaki ve siyasi gazetedir.” Künyesindeki “dilde, işde, fikirde birlik” ifadesi ceditçilik hareketinin Uygur Türklerinin 1930'lu yıllardaki kültürel hayatı üzerindeki etkisini yansıtmaktadır.

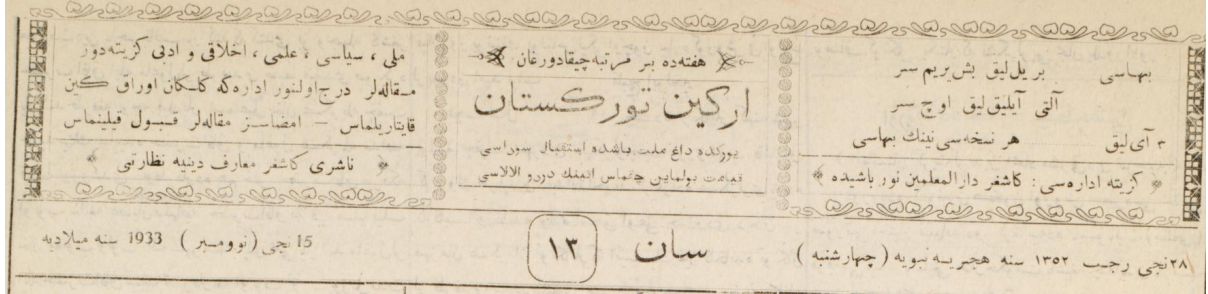
Resim 1²

“Şerqî Türkistan Hayatı” 13. sayısından itibaren “Erkin Türkistan” adıyla yayın hayatına devam etmiştir. Kaşgar Maarif-i Diniye Nezareti tarafından çıkarılan “Erkin Türkistan” gazetesi de “haftalık milli, siyasi, ilmi, ehlaki ve edebi gazetedir.” “Şerqî Türkistan Hayatı” gazetesinin künyesinde bulunan “dilde, işde, fikirde birlik” ifadesinin yerini “Erkin Türkistan”da ““Yürekde dağ millet başıda istiğbal sevdası / Qiyamet bolmayın çıqmas aniñ derd u alalası” ifadesi almıştır. Gazetenin niteliklerinden birini belirten “dini” ifadesi “Erkin Türkistan” gazetesinde yer almamıştır. 15 Kasım 1933 tarihinde çıkmaya başlayan “Erkin Türkistan” gazetesinin yayın hayatını hangi tarihe kadar sürdürdüğünü bilmiyoruz. Bu gazetenin elimizdeki örneği 1 Şubat 1934 tarihini taşımaktadır.

¹ Geniş bilgi için bkz. Ershidin Tatliq, “1949-Yıldın Burun Şincangda Çıkarılan Gezit-Jornallar”, (http://uyghur.xjass.com/lading/content/2009-04/07/content_74246.htm); Lokman Baran, “Çağdaş Uygur Edebiyatının Oluşumu”, **Bilig**, 2007

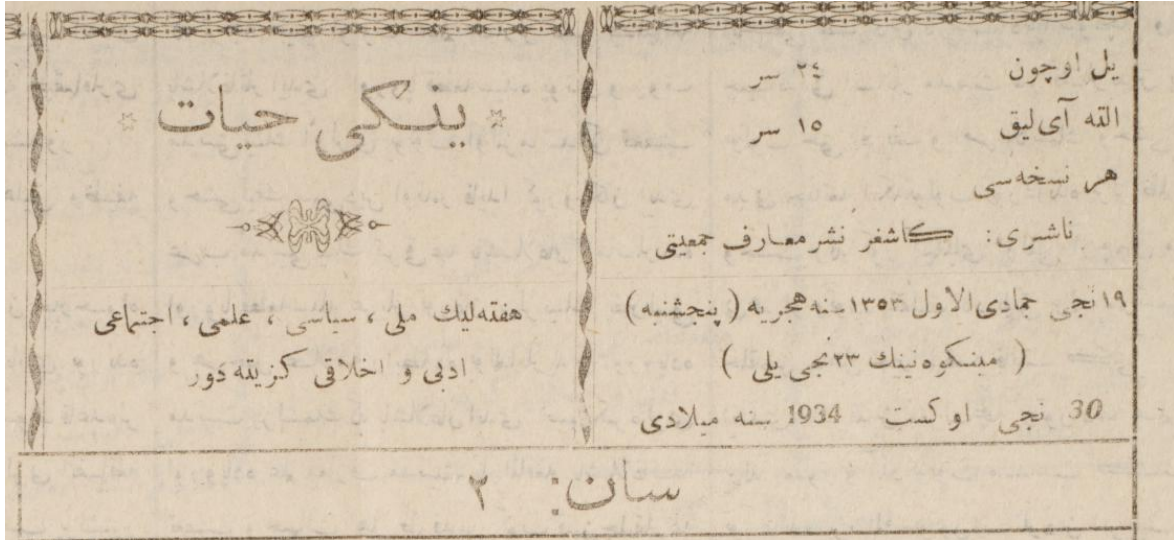
² http://www6.ub.lu.se/extern/dokument/pdf/jarring/Kashgar/Kashgar_Newspaper_Vol1.pdf

- 1930'lu Yıllarda Kaşgar'da Çıkan “Şerqî Türkistan Hayatı”, “Erkin Türkistan” ve “Yeñi Hayat” Gazetelerindeki Bazı Şiirler

Resim 2³

“Yeñi Hayat” gazetesi Kaşgar Neşr Maarif Cemiyeti” tarafından çıkarılan haftalık “milli, siyasi, ilmi, ictimai, edebi ve ehlaki gazetedir.” Bu gazetenin 2. sayısı 30 Ağustos 1934 tarihini taşıdığına göre, ilk sayısı 23 Ağustos 1934 tarihinde çıkmış olmalıdır.

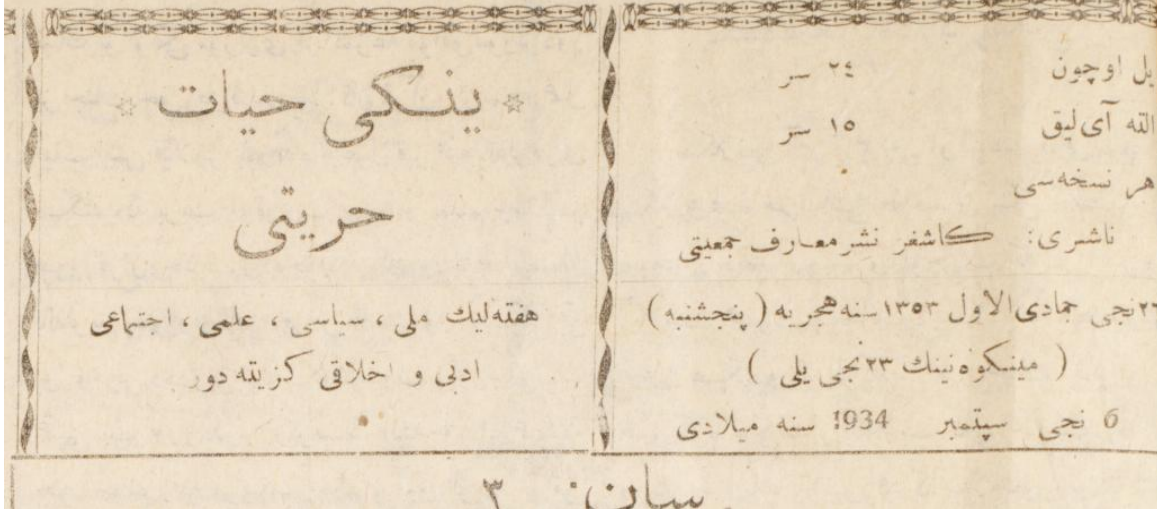

Resim 3⁴

“Yeñi Hayat” gazetesinin 3. Sayısı ise 6 Eylül 1934’de “Yeñi Hayat Hürriyeti” adıyla çıkmıştır.

³ http://www6.ub.lu.se/externt/dokument/pdf/jarring/Kashgar/Kashgar_Newspaper_Vol1.pdf

⁴ http://www6.ub.lu.se/externt/dokument/pdf/jarring/Kashgar/Kashgar_Newspaper_Vol2.pdf

Resim 4⁵

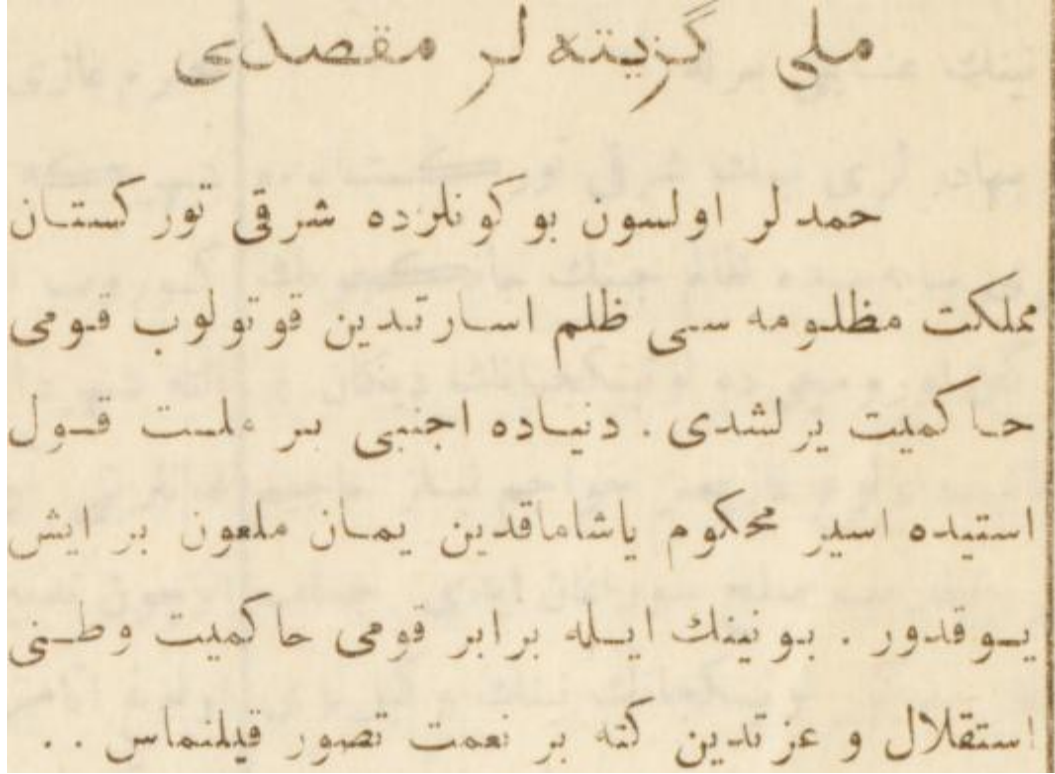
Gerek “Şerqî Türkistan Hayatı”, “Erkin Türkistan” gazetesinin, gerekse “Yeñi Hayat”, “Yeñi Hayat Hürriyeti” gazetesinin “ser muhariri”, yani editörü Kutluk Şevkidir. Gazetede basılan bir çok makale, haber ve şiirin altında “ser muharir Kutluk Şevki” imzası yer almaktadır. Bu durum söz konusu gazetelerin birbirinin devamı olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Ancak bunun teyidi için gazetelerin tüm sayılarının incelenmesi gereklidir.

4 Söz konusu gazetelerde büyük çoğunluğu dahili ve harici haberler yer almakla birlikte, dini, milli, siyasi, ahlaki, edebi eserlere de yer verilmiştir. Türkiye, Almanya, İspanya, Amerika, İngiltere ile ilgili haberlerin yoğunluğu dikkat çekmektedir.

Gazetelerin dili Çağatay Uygur Türkçesi, Türkiye Türkçesi, Tatar Türkçesi, Özbek Türkçesine ait unsurlardan oluşturulmuş karma dil özelliği göstermektedir. Gazetelerde “abone”, “sene”, “evraq”, “qardeş”, “genç”, “çalışmaq”, “ulaşmaq”, “uğraşmaq”, “istemek”, “biraqmaq”, “işlevçi”, “oquv”, “baylamaq”, “kette” gibi sözcük ve ifadeler, ayrıca “-daki”, “-dan”, “olunmaq”, “soranmaq”, “yahud” gibi morfolojik öğeler sık sık görülür. Bu durum ceditçilerin Türk dünyası için ortak Türk dili yaratma çaba ve girişimlerini gösterir.

⁵ http://www6.ub.lu.se/externet/dokument/pdf/jarring/Kashgar/Kashgar_Newspaper_Vol2.pdf

- 1930'lu Yıllarda Kaşgar'da Çıkan “Şerqî Türkistan Hayatı”, “Erkin Türkistan” ve “Yeñgi Hayat” Gazetelerindeki Bazı Şiirler

“Hamdlar olsun bu günlerde Şerqî Türkistan memleketi mazlumesi zulm-i esaretdin qutulub qevm-i hakimiyet yerleşdi. Dunyada ecnebi bir millet qol atsida esir mahkum yaşamaqdin yaman mel’un bir iş yoqdur. Buniñ ile beraber qevm-i hakimiyet veteni istiqlal u izzetdin kette bir ni’met tasavur qilinmas. Türkistan-ı Şerqîdaki milyonlarçe ahali mazlume heyli vaqitlardin beri Xitay mustebidleriniñ vehşi idaresige giriftar bolub qevm-i vetenleriniñ umumiy menfe’etlerige hareket qilişdin memnu’ idi. Yurtniñ faide ve istiqbalidin bahs etmek münafi’-i milliyedin dem urmaq kette cinayet sanalur idi. Hazirda milletniñ çulburi ve tizgini öz cinsidin bolğan müşfik atalar ve Mihriban qarindaşlar qollaridadur.”⁶

Bu gazetelerin edebiyat sayfasında genellikle şiirlere yer verilmiştir. Elimizde bulunan gazete örneklerinden 50’den fazla şiir tespit edilmiştir. Bu şiirler çağdaş Uygur şiirinin 1930’lu yıllardaki durumunun incelenmesinde ilk el materyal sayılır. Çünkü bu gazeteler gerek ismi, gerekse içeriği itibariyle Çin yönetimince sakıncalı görüldüğünden, bugüne kadar araştırmacıların istifadesine sunulmamıştır. Elimizde bulunan örnekler İsveçli Türkolog Gunnar Jarring’in koleksiyonundaki nüshalar olup, bunlar internette yayımlanmıştır.

Gazetelerde yer alan şiirlerin çoğu gazel, mesnevi, muhammes, murabba gibi Çağatay şiiri nazım biçimleriyle, bir kısmı da halk şiiri nazım biçimleriyle yazılmıştır. Şiirlerde ilim, eğitim, uyanma, özgürlük, adalet, eşitlik, bağımsızlık gibi sosyal muhtevalı tema ve konular işlenmiştir. Şerqî Türkistan İslam Cumhuriyeti’nin kurulmasından kaynaklanan bağımsızlık, özgürlük coşku ve heyecanı yoğun olarak hissedilmektedir. Elimizdeki gazete örneklerinde Kırgız edebiyatına ait 5 parça şiir bulunmaktadır. 4’ü Kırgız Türkçesiyle, biri Uygur Türkçesiyle bu şiirler de çağdaş Kırgız edebiyatının oluşum dönemlerini araştırmada kıymetli materyal sayılır.

⁶ Şerqî Türkistan Hayatı, San: 1, 21- İyul 1933 sene-i miladiye. “Şarkî Türkistan Hayatı”, Sayı:1, 21 Temmuz 1933

Bu makalede “Şerqî Türkistan Hayatı”, “Erkin Türkistan”, “Yeñi Hayat” gazetelerinde basılmış 50’den fazla şiir bir araya getirilmiş ve transkripsiyonu yapılmıştır. Şiirlerin transkripsiyonu yapılırken, Çağatay Uygur Türkçesi alfabesinin imla özelliği ve dönemin ünlü uyumu kuralları göz önünde bulundurulmuştur. Başlığı bulunmayan bazı şiirler redifine, vurgulanan sözcüğüne ya da konusuna göre isimlendirilmiştir. Bu şiirler şunlardır: “Gezitdur”, “Parça”, “Bugün”, “Bardur”, “Erzname”, “Kelgenmu”, “Olsun”, “İdi”, “İşle”, “Yaşa”, “Ana Til”. Bu şiirlerin dil, şekil ve muhteva özelliklerinin ayrıntılı incelenmesi bir başka çalışmamızın konusu olacaktır.

ŞİİRLER

1

GEZİTDUR⁷

Biliñ kim a’mmeğe rehber gezitdur
Tereqqî alemiğe ser gezitdur
Qayu millet ki tapmışdur muradin
Aña her ömürde yaver gezitdur
Cehan reftaridin bergeç xeberler
Bize bir mürşid-i ekber gezitdur
Zaman pesbayidin dayim berib savat
Maarif tufeyliğe mader gezitdur
Berib ümmetke ders ehbar-i alem
Yaqin-i ustad danişver gezitdur
Hatt-i islah andin istikamet
Taparkim din üçün musattar gezitdur
Gezit na’aşına nadan cama’et
Diyorlar kezzabğa mazhar gezitdur
Belli her ğayr masum sözleride
Xata mumkin velev dilber gezitdur
Ve lekin baş mudir endişe eyler
Tutulmaqdin eger ebter gezitdur
Xata bolsa nolur nadir bela qasd
Savabi ğalib u ekser gezitdur
Gezit köbdur uluğ devletler içre
Ki üstüne uçarğa per gezitdur
Tereqqî uçığa uçmağ üçün per
Saadet xanesiğe der gezitdur
Gezitsiz bu zamanda mumkin ermes
Yaşaş mes’ud-i sa’d exter gezitdur
Aña zir-i nikindur cümle alem
Kilid mülk-i İskender gezitdur
Tereqqî ve felah azadi fikr
Bular devr-i rebi’ u sevda ger gezitdur
Xususen ayet u sünnet asasi

⁷ Şerqî Türkistan Hayatı, San:4, 1933 sene-i miladiye “Şarkî Türkistan Hayatı, Sayı:4, 1933”

- 1930'lu Yıllarda Kaşgar'da Çıkan “Şerqî Türkistan Hayatı”, “Erkin Türkistan” ve “Yeñgi Hayat” Gazetelerindeki Bazı Şiirler

Evellen merkezge bu mahsur gezitdur
Bu şemsi meniñ fikrim egerçe
Misim köbdur ne ğem zerger gezitdur
Nazim Şemseddin Şemsi Afi Anh

2

ŞERQÎ TÜRKİSTANDAKİ MUHİBBAN-İ VETENİN SEDA-İ AŞİQANESİ⁸

Dehr ara bir dilber millet irur cananimiz
Ğayemiz iqbāl İslam ve kötürmek şanimiz
İzdeban qevm-i vetenniñ izzetin vicdanımız
Din bizniñ dinimiz iman bizniñ imanımız
Şevq bizniñ şevqımız biz milletniñ qurbanımız

Köñlümüzge din-i el işqiyle yerleşken xiyal
Ne üçün şu millet olmuş alem içre paymal
Orni tarihde aniñ irdi me'ali kamal
Şan bizniñ şanimiz iman bizniñ imanımız
İşq bizniñ işkimiz biz milletniñ qurbanımız

Bizgedur meslek xulus qilib eyle sidq-i safa
Himmet merdanelik kesbiyle terk etmek riya
Mikir ile habis nifak zengeridin eyleb aba
Şevq ile bir qelbimiz iman bizniñ imanımız
Saf yürek birle çalışmak niyet-i erkanımız

Meqşed metlub bizge milletke xidmet eylemek
Zulüm istibdad hem zilletke nefret eylemek
Aciz biçare miskinlerge şefqet eylemek
Din bizniñ dinimiz iman bizniñ imanımız
İşq bizniñ işqımız hürlik bizniñ armanımız

Heqqin izdeb özgerib turğanda bu ruyi zemin
Barçe qevm millet içün tutqanda azim ahinin
Ne üçün qalsun müzillet layida bu ehl-i din
Şevq bizniñ şevqımız iman bizniñ imanımız
Devr bizniñ devrimiz biz milletniñ qurbanımız

Qelbimiz mehzun vetenniñ izzeti ketmek ile
Rahet eylermiz anin işqiyle se'y etmek ile
Mundin özge zevk yoq bizge yimek içmek ile
Devr bizniñ devrimiz vicdan bizniñ vicdanımız
Din bizniñ dinimiz biz milletniñ qurbanımız

⁸ Erkin Türkistan, San. 15, 29 nci (november) 1933 sene-i miladiye “Erkin Türkistan, Sayı. 15, 29 Kasım 1933”

Fikrimiz meşgul nef'-i a'm ile şam u seher
Ruhimiz mesrur ger körse tereqqîdin eser
Zülf-i ziba te'alîğa köñül benddur meğer
Şevq bizniñ şevqimiz vicdan bizniñ vicdanimiz
Din bizniñ dinimiz iman bizniñ imanımız

Bizni köydürgen bu millet ateşi sakın emes
Ta qiyamet köñlümüzdin çi(q)mağı mümkün emes
Çünkü çin aşq ehli ruhi qabil teskin emes
Şevq bizniñ şevqimiz iman bizniñ imanımız
İşq bizniñ işqımız qevm-i veten qurbanımız

Köñlümüzde yerleşib aşq tereqqî cabeca
Ruhimiz bolmış temeddün nazininğe ada
Sa'ati qalmas anıñ efkaridin hergiz cüda
Din bizniñ dinimiz iman bizniñ imanımız
Devr bizniñ devrimiz biz milletin qurbanımız

Qevm-i millet muhterem bolmaq bize metlub irur
Çiqmağı anin feleklere üstige merğub irur
Hem veten tamir-i tenaveri ne xoş mehbub irur
Din bizniñ dinimiz iman bizniñ imanımız
Devr bizniñ devrimiz biz milletin qurbanımız,

Cihad etermiz bolsa deb tahsin-i İslam aşkar
Esirler qondi anıñ ziba cemaliğa ğubar
Kétse qış el tafsa iş külse bu millette bahar
Din bizniñ dinimiz iman bizniñ imanımız
Devr bizniñ devrimiz biz milletin qurbanımız

Yoq bize te'sir eger alem melamet eylese
Cehlidin ya hubsidin türlü mezemmet eylese
Heq naheq ayrılır mevla qiyamet eylese
Köydi yillar ruhimiz iman bizniñ imanımız
İşq bizniñ işqımız küçluq bizniñ iqanimiz

Kesme ümidiñni Şevqi bolsa ta millet hayat
Zerre çıqmay tişqa heq meslekde kesb eyleb sebat
Çünkü heq va'd etdi millette saadet hem nicat
Din bizniñ dinimiz maşuqımız otanimiz
Qevm-i milletin yolida hediye mal u canımız

MUHEMMED EMİN ZEVKİZEDE TOLQUNNİÑ ŞİİRİ⁹

Aç közüñ millet bu gün ğefletdin ol huşyarlar
Şunçe yıl ğefletde yatdñ emdi bol bidarlar
Muddet-i atmişçe yildur künc-i ğemde yiğladiñ
Din millet deb hemişe didemiz xunbarlar
Zalim ehli çañgalida qiynadi bizlerni köb
Qanimiz içti siqib cañcuñ kebi xunharlar
Şerqî Türkistan xazan feslide qalğan çağda
Din çirağı yandi boldi qaytidin gülzarlar
Qalmağil qulluqda emdi dayima huşyar bol
Besdur emdi şunçe yıllar tartmay düşvarlar
Her nefes miñ şükür qılmaq kerek bu devrniñ
Emdi esla yetmesun kafir ehlidin azarlar
Gevher nayab milletniñ ğemide yiğlağan
Şimdi vaqti boldi kel derdiñni qıl izharlar
Köşe-i ğemde yatib bimar irdiñ şunçe vaqit
Ğemdin azadlıq zamani keldi ey dildarlar
Kelsiñizçi cihad eteylik ilm u irfan yolida
İsmimiz bolsun ecanib ağzında güftarlar
İlim üçün ğeyret qiliñ qardaşımız Türkler kebi
Men qeri sen yaş dimey dayım bolub teyyarlar
Bir mesel el içre bar zerger bilür zer qedrini
Hakimiyetde bilür Türk ehli köb esrarlar
Ar namus eylemey yatsaq yene ğefletiyle
Bu cehan eyvani bolğay bizge ahir tarlar
Tolqun eytur şükür kim deryayi nusretidin bugün
Gevher meqsedle keldi bizge köb envarlar

Ser Muharir Qutluğ Şevqi

4

EY ĞEMDE YATĞANLAR¹⁰

Keliñlar din-i milletniñ ğemide dide-i giryanlar
Neçe yıl zalim ehli destidin bağı tola qanlar
Qiliñ milletğe xidmet qalmasun köñlide armanlar
Fidasi din-i milletniñ yolida bu aziz canlar
Çiqib derd u diliñ izhar qıl ey ğemde yatqanlar

Zamanlar ötdi naheq zulmidin biz bolmadik dilşad
Ki biz mazlum eli eyler idik zalim ehliden miñ dad
Asaret zincirini sindirib çıqdik bolib azad
Xarabelikde qalğan bul vetenni eyledik abad
Veten taqulğa alğunçe berib bir neçe qurbanlar

⁹ Erkin Türkistan, San. 15, 29 nci (november) 1933 sene-i miladiye “Erkin Türkistan, Sayı. 15, 29 Kasım 1933”

¹⁰ Erkin Türkistan, San: 18, 1 nci (cenuarı) 1933 sene-i miladiye “Erkin Türkistan, 1 Ocak 1933, Sayı: 18”

Kelib bizler ademdin meqsedimiz aş bilen nanmu
Veya dünyada oynab pul tabib bes tolsa hemyanmu
Eger dunyasi bolsa aqıl kem bolsa nadanmu
Din-i milletni qayğusini tartmas ol şirin canmu
Nüçük til birle sözlər dünyada şol tarz insanlar

Zamani yetdi bizğə emdi goya bext yar oldi
Tolib mektebğə Türk oğlı körin bir güluzar oldi
Hükümet mesnedide yaxşılardın bir firar oldi
Kelib bizğə adalet kibr u men menlik keter oldi
Bihamdullah nasib etdi Xuda bizğə bu devranlar

Du'a eyleñ hemme İslam eli bir can bir ten bolsun
Hemme erzan bolib her vaqit abadi veten bolsun
Devamet köşiş Türk oğlini ilim ile fen bolsun
Bizniñdeklerğə növbət emdiki bolmay qaçan bolsun
Kerekmes mal dünya bugün bizlerğə dastanlar

Xudaya cümlemizğə saf dil birle diyanet ber
Bütün gəzilerimizğə yene artuq şica'et ber
Hemme mensebdağilerğə adaşturmay adalet ber
Kemine Tolquniğa din üçün hidmetğə himmet ber
Yolida hediye can din üçün devr-i ahd peymanlar

Yazğuçı Muhammed Emin Zevqizade

5

SENİ KÖRDÜK QİYİNLİKDE¹¹

Yeñi hayat seni kördük qiyinlikde
Seniñ üçün neçe yillar esirlikde
Mustebidler qarmağıda ezildük biz
Qutulduq biz zalimlerden qiyinlikde

Çiqdiñ millet qarañğudin yaruğluqğa
Başla endi ilim hüner maarifğa
Çiqsun oğul hem qizlariñ insanliqğa
Yeñi hayat seni kördük qiyinlikde

Veten üçün yüzmiñlerçe qurban berdük
Atmış yilliq bayliqlarni tamam berdük
İrz namus iffetlerni qoşub berdük
Yeñi hayat seni kördük qiyinlikde

Bay bolsañ molla bolsañ qılğil insaf

¹¹ Yeñi Hayat, 13 nci sentembr 1934 sene-i miladı, San: 4 “Yeni Hayat, 13 Eylül 1934, Sayı: 4”

- 1930'lu Yıllarda Kaşgar'da Çıkan “Şerqî Türkistan Hayatı”, “Erkin Türkistan” ve “Yeñgi Hayat” Gazetelerindeki Bazı Şiirler

Şu ezilgen yurtuñ üçün yahşı karab
Yardem qıl hem teşviq qıl qılğıl müketab
Yeñ hayat seni kördük qiyinlikde

Yeñi hayatniñ qedrin bilib yardım eyle
Mal caniñ heq yoliğa hemdem eyle
Menfeat-i şehsileriñ bütün taşla
Yeñi hayat seni kördük qiyinlikde

Bizde hemme millet birdur ayırma yoq
Qazaq Qırğiz Xitay Tuñgan hem Uyğurluq
Tatar Özbek Rus Mağollar bir bolduq
Yeñi hayat seni kördük qiyinlikde

Yeñi hayat sen mubarek sen yaşağil
Eski adet nadanliqni sen taşlağil
Harmay talmay teşviq ile sen qaqsagil
Yeñi hayat seni kördük qiyinlikde

Abdurahman Hacı Rozi Xelfet Oğlu

6

YEÑİ HAYATDİN XURSENDLİK¹²

Yetse kimniñ ahi teñriğe körer yeñi hayat
Qilib fahr u neyini mesrur etküsi yeñi hayat
Qasidi keltürürü maña bir gezit nami hayat
Men hayat içre bu yeñliğ körmedim yeñi hayat
Men veten sevdası birlen turfe bir mahzun idim
Boldi tab'im çağ men emdi körüb yeñi hayat
Şadlıkdin qayğu ketti külküdin derd elem
Merede cismim tabti goya kim yene yeñi hayat
Milleta ğefletdin emdi oyğaniñ ümid ile
Çünki ğeflet devr ötdi bu irur yeñi hayat
Cehl emrazi bilen bimar bolğanlar üçün
Safha-i ovraqıda bardur deva yeñi hayat
Alem-i ruyada hem siz körmegen esrarlar
Cilvegerdur ariziyda körseñiz yeñi hayat
Xain bedhuvahlar xeyliğe bermesdin aman
Kökrekiğe niş urub qan yığlata yeñi hayat
Ömürlerdur bahr-i zillet içre ğerq olğan idük
Çekti bulkün sahil-i izzet sari yeñi hayat
Çekme ömrüm kişverine sen fena fevcin felek
Kim beka-i mülkide men hem ta körey yeñi hayat
El saadet aftariniñ tulu'ini körüb

11

¹² Yeñi Hayat, 27 nci sentembr 1934 sene-i miladı, San: 6 “Yeni Hayat, 27 Eylül 1934, Sayı: 6”

Ey Tulu' kim disunler bumidur yeñi hayat

7

İŞK-İ HÜRRİYET¹³

Kimki hürriyetke talib bolmasa insan emes
Cismdur cansız anıñ canı hesab can emes
Her başı kim anda yoq sevda-i millet hem veten
Baş emes taşdır kötermek gerdene şayan emes
Bol uçar quşlar kebi azadlıqniñ aşiki
Hiç kuş altun kafesde şad hem hendan emes
El üçün rahet taleb etmek imiş insan işi
Milletiñge qıl muhebbet sen eger hayvan emes
Ta ebed qalsunmu el mezlumiyetde xar zar
Alem içre hiç millet biz kebi viran emes
Cehl ara köymiş bu milletin saadet hirmeni
Vah aceb kim yene niçün me'il-i irfan emes
Ah kim köñülge ot yaqdi veten sevdaları
Közdin aqqan yaş nedur aşk içre ger ol qan emes
Şevk-i hürriyet irur insaniyetniñ cevheri
Söymegen azadlıqni sahib-i vicdan emes
Bu ğerib milletke bext isteb ziyade hesretiñ
Bundin özge saña şevqi arzu arman emes

12

8

PARÇA¹⁴

Aceb ermes vetenniñ gülünü körsek
Tübinde sayrağan bulbulni körsek
U bulbul tavuşından lezzet alib
Biz arman qılmas irdük şunda ölsek

Abdurahman Hacı

9

ÖTKEN ZULÜM İSTİBDADĞA QARŞI İNKİLAB HEQQİDE¹⁵

Debde-i gülzar alemniñ beqası inqilab
Dehrniñ ranaların nazuk edası inqilab
Her saadet kişveriniñ rehnüması inqilab
Derdmenler rohiniñ daim ğizası inqilab
Cehl-i zulmet kasrının şem' ziyası inqilab

¹³ Yeñi Hayat, 25 nci oktobr 1934 sene-i miladi, San: 10 “Yeni Hayat, 25 Ekim 1934, Sayı: 10”

¹⁴ Yeñi Hayat, 22 nci novembr 1934 sene-i miladi, San: 18 “Yeni Hayat, 22 Kasım 1934, Sayı: 18”

¹⁵ Yeñi Hayat, 10 nci desembr 1934 sene-i miladi, San: 22 “Yeni Hayat, 10 Aralık 1933, sayı: 22”

- 1930'lu Yıllarda Kaşgar'da Çıkan “Şerqî Türkistan Hayatı”, “Erkin Türkistan” ve “Yeñi Hayat” Gazetelerindeki Bazı Şiirler

İnqılab tolqunlari zulüm ehlini berbad eter
Aciz mezlumlar viranesin abad eter
Mustebidler xeyliğe türlük bela icad eter
Pence-i cevır sitemdin a'qibet azad eter
Hasıl-i avvalkim barçe illetler devası inqılab

Ey veten ehli bugün ğefletdin eyleñ ictinab
Özgelerdek dehr ara siz hem boluñ a'licenab
Bul ğenimet vaqtıñızni eylemen hak-i türab
Çünkü yıllar aşq eli bu vaqıt üçün çekti azab
Teñriniñ aşq ehliğe qılğan atası inqılab

10

BU HÜRRİYET BAHAR OLDİ¹⁶

Bihamdullah bu millet açiliban gülzar oldi
Zuhur eyleb quyaşdek nur-i millet aşkar oldu
Bu ni'met qolğa keldi neçe miñ canlar bolub qurban
Ketib zulmet zemistani bu hürriyet bahar oldi
Hemme cayda quruldılar maarif meclisi ruşen
Qarañgu keçede qalğan idük emdi nehar oldi
Veten millet üçün himmet kemerni belige baylab
Tulu' eyleb Qumuldin bizge bir aftab nisar oldi
Ati Hoca Niyaz Hacı mücahid qehriman ğazi
Çiqib irdi bu zat düşmen yüreki pare par oldi
Bolub düşmen muña bir köb ğerez nefsiyle zalimler
Taqa bil kelmidi meğlub boluban şermsar oldi
Esaret zenciriyle qol ayağımız idi bağlıq
Bu zatniñ ğeyretidin uşbu zincir pare par oldi
Bu Uyğur başığa tüşken idi şiddetli bir künler
Tüfeyliñdin seniñ elan zehi hoş ruzgar oldi
Qumardiñsen bu zulmet mivesi irdi zeher yeñliğ
Aseldek semere-i hürriyet pişib alma anar oldi
Seniñ vesfiñni yazdı Abdurahman Artış İ'tarçi
Bolub hadim bu milletniñ ğemide biqarar oldi

11

BİR DERDMENDİÑ QOŞAQI¹⁷

Ey biraderler keliñler belki ehl-i ğarlar
Bizniñ ötken ömrimizge yığlaşaylık zarlar
Bizni köb ezgen idiler hain u hunhvarlar
Esla helqdin belki heqdin qılmas irdi arlar
Nezr u isqad bilen yene tamamen vefqni

¹⁶ Yeñi Hayat, 24 nci canuarı 1935 sene-i miladi, San: 33 “Yeni Hayat, 24 Ocak 1935, Sayı: 33”

¹⁷ Yeñi Hayat, 14 nci febreri 1935 sene-i miladi, San: 39 “Yeni Hayat, 14 Şubat 1935, Sayı: 39”

Bizge bermey yer idiler molla işan karılar
,Yoqlığa sabr eyleban barlikke şükür etken idğk
Şul sebebdin bizge berdi heq nehoş ensarlar
Ey Hudaya valimizni çeşm-i beddin saqlağil
Bitsun ölsün hem yoqalsun zalim u cebbarlar
Bu kemine molla Ehmed nazm etdi barini
Ger tilim ketse hatağe ayb qilmañ yarlar

12 VETEN YAŞLARIĞA¹⁸

Zulmetde qalmış irdi veten atdi tañ bu gün
Ey millet(n)iñ fidayi hamiyyetli yaşlari
Heqniñ inayeti ile çıqduq yaruğluğa
Qurban berib (?) bir neçe miñlarçe başlari
Vaqtı tereqqiy keldi közüñ aç milletim
Hainler(n)iñ yüzige uruñ kaç milletim
Qiymetli vaqit imiş bu yoluñ aç milletim
Tahsil ilim birle ziya saç milletim

Kamil Bedri

13 MİLLET AŞKI¹⁹

Yürekde dağ millet başida devr-i iqbal sevdasi
Qiyamet bolğuçe çıqmas anin derd u alalasi
Vetenniñ izzet u şani üçün can içre yalqın var
Çıqar şam u seher hesret içinde otluk ittiqasi
Cehanda her kişiniñ bir gem u metlubi bar irmiş
Veten uşşaqiniñ millet irur ma'suq libasi
Tosalmas hiç yoldin aşq otiğa mübtelalarnı
Bu dünya gemleri mihnetleri hem tağ u deryasi
Muhebbet birle millet tuyğusi ger dilge yerleşse
Kifaye aña baş eğmek üçün vicdan qumandasi
Esir eyleb köñülni cilvesiyle biqarar etmiş
Vetenniñ izzet u iqbal şani reñ zibasi
Bülend-i himmet yiğitler ziyeti milletke hizmetdur
Eymendur muteber vicdan qaşida ruyi simasi
Eger insan iseñ himmet ile yurtuñğa hizmet qil
Muhebbet-i pişe qil külsun vetenniñ bağ sehrasi
Kişiniñ köñlige ot tüşse millet iştiaqidin
Fiğan eyler hemişe hicr içinde ruh-i şeydasi
Yetişmek vesle şevqi ya şeref birle fena bolmaq
Vezife uşbudur her kimgе qilsa aşq da'vasi

14

¹⁸ Yeñi Hayat, 1935-yıl 18-febreri, San: 40 “Yeni Hayat, 18 Şubat 1935, Sayı: 40”

¹⁹ Yeñi Hayat, 28 nçı febreri 1935 sene-i miladi, San: 43”

- 1930'lu Yıllarda Kaşgar'da Çıkan “Şerqî Türkistan Hayatı”, “Erkin Türkistan” ve “Yeñi Hayat” Gazetelerindeki Bazı Şiirler

GÖHER AMALDUR MEKTEB²⁰

Biliñlerkim cehanda qibletul iqbal irur mekteb
Yetişdürmekke meqsed uci üzre bal irur mekteb
Cehanda harliqdin telhkam bolğan kişilerge
Hemme izz u şerafet mesnedige fal irur mekteb
Cehalet zulmetidin maarifet aynülhayatiğa
Hizirdek körsetib yol rahnüma u dal irur mekteb
Zelalet deştide yoldin adaşqan bolsa her insan
Aña yol körsetürge mürşid amal irur mekteb
Cehanda menzili mekteb kebi ziba körünmeydur
Cehan ra'nasi ruhsariğa tüşken xal irur mekteb
Maarif gülleri açılğanini körse mektebde
Hicaletdin iremniñ gülşeni bes lal irur mekteb
Hemme millet qilibdur kesb-i quvvet uşbu mektebdin
Saadet bai'si esbab-i istikmal irur mekteb
Rezalet qaydepde mehbus olub avare bolğanğa
Kelid-i fazl genc-i gevher amal irur mekteb
Samimi dehrdin nakam iseñ mektebke kelgeysen
Ki ilkide maarif dürri malamal irur mekteb

15 KAŞĞER METB'ESİĞE ĞULCADİN²¹

Qurulub metbu'at Kaşğer şehrige
Çaçmaqda nurlar elniñ köñlige
Başlar aq yolğa yahşiliq qılğa
Tüşündüñlermu yazğanlarığa
Körsetkey tañni medenilik añni
Tatlaşqan zeñni insan közige
Tilegidur bilmek barçe birleşmek
Sinifi düşmenlik cañcal orniğa
Ey ehl-i Kaşğer emdi yatmayli
Ayağ basayli bilim yoliğa
Köz açiñ dostlar şu xarliq yeter
Qalmasliq bolsa zalim qoliğa
Doben cuşiler senmincuyiler
Bizni yetküzgey meqsed yoliğa
Yaşasun metbu'at bitsun cahalet
Ketsun xurafat yerniñ qehrige
Bu derdmen (aciz) ötkeymu huşsiz
Mundin soñ şeksiz kelgey özige

Ğulca Aciz

²⁰ Yeñi Hayat, 21 nci mart 1935 sene-i miladi, San: 48 “yeni Hayat, 21 Mart 1935, Sayı: 48”

²¹ Yeñi Hayat, 1 nci april 1935 sene-i miladi, San: 51 “Yeni Hayat, 1 Nisan 1935, Sayı: 51”

16
EDEBİYAT²²

Milletdaşlar yürüñler hürriyetni körüñler
Keñlik hoquq bizlerge nesib boldi biliñler
Tömür kişen üzdük biz asayışqa çıqduq biz
Bu azadlıq devride oynab külüb yürüñler
Yeñi hükümet tüzüldi eskilikler buzuldi
Bütün millet birlikde ittifaqğa kiriñler
Oyğan millet bu demde alga basqıl qedemde
İhlas bilen oquşğa yardımde buluñlar
Ğenimet bil ni'metni qoldin bermeñ fursetni
İlm irfan yolida keyin qalmay mañıñlar

17
VETEN QIZI²³

Artuq açildi, qara bextimiz
Veten qizlari bextiyar olsun
Şan ve şerefür bizniñ textimiz
Cahan tarixi xeberdar olsun.

Neqarat

Biz Uyğur qizimiz, vetenniñ qizimiz
Cumhuriyetniñ tañ yulduzimiz
Veten ufkunda axşam bolğanda
Bizniñ nurimiz saadet saçsun
Ata yurtinda balalar tolganda
İstiqbal bizge quçaqlar açsun
Biz Uyğur qizimiz vetenniñ qizimiz
Cumhuriyetniñ tañ yukduzimiz
Eziz vetendin cehlını sürdük
Qara kiçeler erişdi tañğa
Qizlar erkekler qoptuq hem yürüdik
Bir yol açildi ilime dehqanğa
Biz Uyğur qizimiz vetenniñ qizimiz
Cumhuriyetniñ tañ yulduzimiz

Xediçe Muzaffer

18
HÜRRİYET KÜNİ ÜÇÜN²⁴

Turub neçe vaqitlar asaretde biz

²²Yeñi Hayat, 4 nci april 1935 sene-i miladı, San: 52 “Yeni Hayat, 4 Nisan 1935, sayı: 52”

²³Yeñi Hayat, 4 nci april 1935 sene-i miladı, San: 52 “Yeni Hayat, 4 Nisan 1935, sayı: 52”

²⁴Yeñi Hayat, 12 nci april 1935 sene-i miladı, San: 53 “Yeni Hayat, 12 Nisan 1935, Sayı: 53”

- 1930'lu Yıllarda Kaşgar'da Çıkan “Şerqî Türkistan Hayatı”, “Erkin Türkistan” ve “Yeñi Hayat” Gazetelerindeki Bazı Şiirler

Harab u müzzelet haqaretde biz
Aceb har bolmış idi bu veten
Köyüb zulm-i vahşetde can u beden
Yene ki çıqib şerq ara inqilab
Tuğub zulmet içre açuq aftab
Hicab-i mezalimni çak eyledi
Veten bağını saf pak eyledi
Hükümet quruldi adalet ile
Hoquq u musavvat izzet ile
Hemme boldi ülfet ile ittifaq
Yoqaldi ketib zulüm kibr u nifaq
Saçib nurini elge azadliq
Köñül içre yetkürdi dilşadliq
Hoquq-i veten barçeğe a'm olub
Toquz şert ile va'de a'lam olub
Amel birle qanun körsetdi yüz
Açıldı köñüller bolub saf tüz
Maarif ziyasiyle bertev saçib
Mekatib havasiyle güller açib
Qayan baqsa anda veten gülleri
Yene sayraşur aşk bulbullari
Budur yahşi islah hem emniyet
Hemme se'yeler a'am üçün menfe'et
Saadetke basdi qedem el bu gün
Adalet üçün bağladı bel bu gün
Veten izzeti el üçün yahşiliq
Budur yahşi ehlaq a'li qiliq
Yaşasun muniñğa sebebçi recal
Bular boldi tarihimizge cemal
Veten bağige etir saçsun saba
Hamiyyet elige disun her haya

Q. Ş.

19

ŞAXSİYETNİ TAŞLA BU GÜN²⁵

Qardaşlarım bu gün bizge zor bayram kün
Esirlik hem qulluqlardin qutulğan kün
Uzun bolğan ğol zencirni kesib taşlab
Mustebidler qarmağindin boşanğan kün
Bizge bu gün saadet kün şarafet kün
Keñ hoquqlar hem azadliq alinğan kün
Qan içküçi Ciñ Şurinniñ qiliçindin
Allahniñ lutfi ile qutulğan kün
Şiñcañdiki qara bulut yoqalğan kün
Rehmet yamğur üstümüzge quyulğan kün

²⁵ Yeñi Hayat, 22 nci april 1935 sene-i miladi, San: 55 “Yeni Hayat, 22 Nisan 1935, Sayı: 55”

Qurub qalğan ariqlarda sular aqib
Teşna bolğan bağçe bostan açılğan kün
Fuqurağa keñ hürriyet berilgen kün
Maarif hem mektebleriñ açılğan kün
Kitab gezit cornallarğa ruxset alib
Metbe'niñ maşenisi qurulğan kün
Şiñcañ xelqi ittifaqğa kelişken kün
Qol tutuşub ağa ini boluşqan kün
Ene Xitay mana Tuñgan Uyğur dimey
Semnincuyi bayrağığa yiğilğan kün
Yaşa yaşa Cuñxa mingo deyilgen kün
Kuçalarğa qizil yeşil asılğan kün
Yaşaymiz biz Şiñcañ xelqi birlikde deb
Çoñ kiçik ittifaqni çağırğan kün
Hem faraxor emeldarlar yoqalğan kün
Fuqara biçareler qutulğan kün
Bay feqirni hemme elni birdek körüb
Adillikniñ tarazusi qurulğan kün
Şeher sehra mektebleri açılğan kün
Oquv bilim her tarafğa saçılğan kün
Her tarafdin feqirlerni yiğışdurub
Darülyetam darülaciz açılğan kün
Köhne eski nifaqlarni yoqatqan kün
Şincañdiki hemme millet dost bolğan kün
Hükümetge hidmet qilmaq meqsed ilen
Umumi xelq ictimaga yiğilğan kün
Qorqmaymiz biz Şincañ xelqi hazır bu gün
Canimiz hem malimiz fida bu gün
Her kim bolsun hükümetge qarşı çıksa
Birleşken Şincañ xelqi teyyar bu gün
Xainlerniñ devrileri ötdi bu gün
Yalğan teşviq taratuçı bitsun bu gün
Aldanmaymiz undağ yalğan teşviqlerge
Atamız hem anamız mekteb bu gün
Şincañ xelqi oquv vaqti yetdi bu gün
Nicatliqiñ oquv bilen seniñ bu gün
Nadan qalma tiriş Şincañ balalari
Oqu bu gün oqu bu gün oqu bu gün
Dinimizniñ hoquqi bizniñ bu gün
Buyruğan köb emellerni qilsaq bu gün
Xuarafat u bid'etlerni alib taşlab
Keñçilik toğri yolni tafsaq bu gün
Feqir ğerib fuqarağa nicatliq kün
İş işlevçi diqanlarğa keñçilik kün
Su çıkarib östeñ çafib bi nemlerge
Hükümet yardım qilur saña bu gün
Sodagerler ittifaqğa yiğil bu gün
Şirket kilib sodalarni yürüz bükün

- 1930'lu Yıllarda Kaşgar'da Çıkan “Şerqî Türkistan Hayatı”, “Erkin Türkistan” ve “Yeñgi Hayat” Gazetelerindeki Bazı Şiirler

Her türlü maşınalar zakaz kilib
Şıncañ xelqin asanlıqğa çıkar bu gün
Köhne fikri turmuşlarnı taşla bu gün
Tereqqiyniñ basquçığa başgil bu gün
Yavrupaniñ alemiğe yaxşı qarab
Maarif hem mekteblerge başla bu gün
Çoñ kiçik maarifge yapuş bu gün
Yansañ mekteb tursañ mekteb digil bu gün
Keñ hoquqniñ hürriyetniñ qedrin bilib
Erkek hem kizlariñni okut bu gün
Hesedni hem şexsiyetni taşla bu gün
İttifaqu ittifak deb qaqsı bu gün
Çururlik hem şexsiyetge satılsañ sen
Siqar seni qarab turğan adalet kün
Falan yerlik fukun yerlik bitsun bu gün
Men menlikniñ nifak devri ötdi bu gün
Ezilgen mezlumlarğa yaxşı qarab
İnsaf bilen insanlıqni oyla bu gün
Hiyle mikri ğeddarlıqni taşla bu gün
Herkim bolsañ toğri yolğa kirgil bu gün
Yalğan eytib böhtan ilen yürer bolsañ
Tutularsen rüsva bolub axir bir kün
Qardaşlarım yavuzluqni taşla bu gün
Oylasaqçı qançe qurban berdük bu gün
Boyalduq biz Şıncañ xelqi qizil qanğa
Şexsiyetni taşla bu gün taşla bu gün

Axiri Bar (Ürümçi Vekili Abdurahman Hacı)

20

ŞAHSİYETNİ TAŞLA BU GÜN²⁶

Qumuldin qehrimanlar qozğalğan kün
Yolbarsdek zalimlerge atılğan kün
Mustebid hainlerni tarmar qilib
Biçare hem esirlerni qutqazğan kün
Turfanniñki inqilabi başlanğan kün
Ciñ Şurin eskerleri atlanğan kün
Şica'etlu qehrimanlar qarşı çıqib
Muştı ilen düşmenlerni yoqatqan kün
Yaşasun bu Şiñcañdaki esker bu gün
Ötkürdiler biçareler bek ağır kün
Milletini hem vetenini qutqarurğa
Tirişib azad qildi bizni bu gün
Şiñcañda zor inqilab qozğanğan kün
Eskerler fida bolub atılğan kün
Ata anam hem ailem yurtum dimey

²⁶ Yeñi Hayat, 25 nci april 1935 sene-i miladi, San: 56 “Yeni Hayat, 25 Nisan 1935, Sayı: 56”

Candin keçib qizil qanğa boyalğan kün
Bil millet eskerlerniñ qedrin bu gün
Qutqardılar Ciñ Şurindin bizni bu gün
Rehmet eytqıl Şiñcañ helki eskerlerge
Yaşasun esker bu gün esker bu gün
Şiñ Doben heqiqetni añlağan kün
Şiñcañni zalimlerden qutqazğan kün
Ezilgen mezlumlarni köb qayğurub
Ğeyret ilen nicatliqğa çıkarğan kün
Ciñ Şurin Şiñcañ siñdin qovulğan kün
Yoldaşlari yer astığa kömülgen kün
Qehriman Şiñ Dobenniñ sebebidin
Şiñcañğa zor hoquqlar alinğan kün
Yaşasun Şiñ Dobendek rehber bu gün
Yaşasun iki cuşi birdek bu gün
Yaşasun Lo zoñsiliñ Mahmud sicañ
Yaşasun goñ şin cen cañ dotey bu gün
Yaşasun maarif hem mekteb bu gün
Yaşasun yordemcimiz bizniñ bu gün
Hem muellim muellime talebeler
Yaşasun Şiñcañ helki birdek bu gün

(Ürümçi Vekili Abdurahman Hacı Rozi Helfet Oğlu)

20

21 FİRDEVSİ İLHAMATİDİN BİR UÇQUN²⁷

Çırağ-i mazlum-i ümid yaruq olmasmu yanmasmu
Qara yüz bextimiz ğedr cefasidin uyalmasmu
Mezar-i cehlde ğefletde yatqanlar uyanmasmu
Maarif ğunçesiyle gülşen-i millet yasanmasmu
Açıldı sabih sadıq uyqudin bu el uyanmasmu
Tamam deb eli hürmetle boldi mazhar-i ni'met
Bizniñ millet tehi mahmur-i mest bade'-i ğeflet
Buña mumkinmu insan bolmasun hesretle pür heyret
Hoquqin fehm edib millet cehaletdin usanmasmu
Açıldı sabih sadıq uyqudin bu el uyanmasmu

(Ahiri Bar)

22 HELQ EDEBİYATİ²⁸

Bihamdullah ki yetdük uşbu ayem-i saadetke
Yetib sansız aziz qardaşımız ruhi şehadetke
Ketib dünya ta'luq mal bolub köb hanman viran
Ulaşduq emdi biz Uyğur hoquq-i pür asaletke

²⁷ Yeñi Hayat, 22 nci august 1935 sene-i miladi, San: 84 “Yeni Hayat, 22 Ağustos 1935, Sayı: 84”

²⁸ Yeñi Hayat, 26 nci sintebr 1935 sene-i miladi, San: 94 “Yeni Hayat, 26 Eylül 1935, Sayı: 94”

- 1930'lu Yıllarda Kaşgar'da Çıkan “Şerqî Türkistan Hayatı”, “Erkin Türkistan” ve “Yeñi Hayat” Gazetelerindeki Bazı Şiirler

Hesabsız baş ketib orniğa keldi bu hoquq bizge
Ki boldi zulm-i istibdat mubadel bu adaletke
Hoquq misqali tüşdi bizlere bir neçe miñ başğa
Yetişdük emdi biz izzetke hem hürmet u rahatke
Hoquqniñ qedrini bilmey ğenimet bika uxlaymiz
Yatib ğefletde yetkeymizmu yene ol rezaletke
Oquyli bileyli bermeyli qoldin uşbu fursetni,
Qutulub biz nadanlıqdin berilmeyli cehaletke

(Sibu Mişu Çuda Muhammed İbrahim Emin Oğlu)

23

FİRDEVSİ İLHAMATİDİN²⁹

Umumniñ rahetin meqsedde tutmaq şan-i insandur
Ömür hayra ihsan etmek eñ maqbul ihsandur
Hamıyyet-i ba'is hürriyet-i qevm esirandur
Bolub huşyar millet cehl zilletdin uyanmasmu
Açıldı sabih sadik uyqudin bu el uyanmasmu
Hamıyyet perveran alem oldi vasl-i amal
Hamıyet birle etmişdur cehan temin istiqbal
Ne yerde himmet olsa ol yere aşiq irur iqbal
Hevai nefse tüşken bi hamıyyetler usanmazmu
Açıldı sabih sadik uyqudin millet uyanmasmu
Yetişdi himmet ile millet mes'uda maqsuda
Köçürdük ömür nimetlerni beyhude beyhude
Biz olduq ehl-i hüsrân hemseferler yetdiler suda
Cehaletdin haqaretin rezaletdin usanmasmu
Açıldı sabih sadik uyqudin millet uyanmasmu

24

BUGÜN³⁰

Qaplab alğan hileger zalim bulut ketti bu gün
Aylanib üstünde yüzgen zor tuman ketti bu gün
Qar yağib boran çıqib Şiñcañni muzlatğan idi
Qoğladi törtinci ay on ikisi qaçti bugün
Qayla Şiñcañ xelqi rehmet yamğuri yağdı bu gün
Kökledi vadi derext östeñde akti sular bu gün
Tağda yaylav kökerib her türlü hayvan yerlenib
Oyda diqanlar tarib aşliqni köb aldı bu gün
Ussuğan biçare millet yetti meqsedge bu gün
Sunı içdi çeşmesidin bu maarifniñ bu gün
Hem şehir sehrağa kildilar imaret yaxşılab
Mekteb üçün miñ sınıf teyyarladi millet bu gün
Şiñcañ üçün qildi himmet bu maarifge bu gün

²⁹ Yeñi Hayat, 3 nci oktobr 1935 sene-i miladı, san: 96 “Yeni Hayat, 3 Ekim 1935, Sayı: 96”

³⁰ Yeñi Hayat, 1935 nci yılı 2 nci dekabr, 113 san “Yeni Hayat, 2 Aralık 1935, Sayı: 113”

Bu saxavetlik eziz yolbaşçımız sicañ bu gün
Hemmeni berdik körüb birlikke başlab Lo siliñ
Artdurub xidmetni qilmaqda şu şin cen cañ bu gün
Yaşasun Şiñcañda millet hemmesi birdek bolub
Yaşasun merkezde üç rehberçimiz birdek bu gün
(Abdurahman Hacı)

25
BARDUR³¹

Sadaqet bizde yoqtur deme yalğanimiz bardur,
İlim ve maarifetdin deme kim noqsanimiz bardur.
Deme kim emir maaruf eylemekğe bizde yoq vasta,
Buluñ fuçqaq semaverxanelerde lafkeş meddahimiz bardur.
Medarislerde yoq diban qayğurma beyhude,
Bolur te'asil hasil dep delil burhanimiz bardur.
Tababet babida bizdin muqqedem hiç millet yoq,
Neşe afyon murekkep raslağan macunimiz bardur.
Ticaret babida sorsañ tüzüldi neççe şirketler,
Bolub neyreñ firip na ittifak mekkarimiz bardur.
Hekimlik bizde bar süfköş bilen envai illetğe,
Çibiklar birle cin koğlaydığan dahanimiz bardur.
Safani sofide abedeni mihrabçıda kör dayim,
İbadetni ribe eyleydiğan şeytanimiz bardur.
Taacuplağa xelqniñ haliğa bu da keçer yahu,
Yürer yağlar küler işler aceb devranimiz bardur.

26
ERZNAME³²

Kaşğer Yeñi Hayat Gezitesiniñ baş muhariri Qutluğ Hacim Canablariğa Kaşğer yaşlarinin bilindürüb tutqan erzimiz(n)iñ uçuri

Aya Hacı Qutluğ heqiqet şu'ar
Bugün elge fazilik bolub aşkar
Saña erz eytar Kaşğer gençleri
Deme genç belkim suhan sencleri
Tulu'i digen müfteri keltedum
Niçün bizge eyler bu yenliğ hücum
Gezitege yazib bizni rüsva qilib
Hemme sirlarimizni ifşa qilib
Niçük zulüm külfet irur bizge bu
Aniñ çün qilib erzni sizge bu
Feqet gâhi gâhi içermiz şarab
Yatarmiz hemişe bolub mest havab
Çekib neşe efyun ve oynab qumar

³¹ Yeñi Hayat, 1936 nci miladi 28 nci sintebir, San: 12 (188) “Yeni Hayat, 28 Eylül 1936, Sayı: 12 (188)”

³² Yeñi Hayat, 1936 nci miladi 28 nci sintebir, San: 12 (188) “Yeni Hayat, 28 Eylül 1936, Sayı: 12 (188)”

- 1930'lu Yıllarda Kaşgar'da Çıkan “Şerqî Türkistan Hayatı”, “Erkin Türkistan” ve “Yeñi Hayat” Gazetelerindeki Bazı Şiirler

Qilurmiz sefilane def-i xumar

Veten din millet bilen karimiz
Feqet yoq budur fi'l etivarimiz
Buniñliq bilen bir günah bolmağay
Bu aqa yüzlerimiz siyah bolmağay
Qaçan sen bu erzge qulaq salmanın
Terahhum bilen iltifat qilmasañ
Bulub na'ilaç birçemiz ulaşib
Qilarmiz veten xidmetin birleşib
Tulu'i işenme bularnıñ sözi
Heqiqetdin ari yoqdur tüzi

27

TULÛĞA CAVAB³³

Aya ey Tulû yazıbsız maqal
Hemme yaşlani eyleban bi mecal
Ki bes irdi avvalqı güftariñiz
Ziyade bolubdur bu eş'ariñiz
Çekindür qelemni Tulû budem
Tola hicv qilmañ bizi dembedem
Meniñ bu sözüm i'tirazdin emes
Hemme xelq bir xil u birdek emes
Hesab ilmide herf ebcedde bar
Ki dal birle zalda tefavütmu bar
İrur dal tört zaldur yette yüz
Faqat bir nuqat ferq yoq başğa söz
Hemmeni şerab neşexordur dise
Bolur içmegenler cuda bimeze
Veten yaşlari müstebid devride
Ferağet bile irdi fil qesdide
Vetenniñ bahari güli açilib
Közin açdı uyqusidin oyğanib
Veten hizmetige kirişdi budem
Tola hicvler birle qilmañ adem
Eger qılsañız hicvni siz davam
Ölüb qalğusi rohi ey niknam
Karılar dua birle yari berib
Qilib yardım yaxşı yolğa salib
Yene ulemalarmu uyqın açib
Xuda emri nurini elge saçib
Ular hem özini kilib aşkar
Veten hizmetin qılsa köb yaraşar
Xudaya özüñ rehnimalıq kilib
Hemme köñlige rişd u tevfiq berib

³³ Yeñi Hayat, 1936 nci miladi 11 nci oktabr, San: 17 (193) “Yeni Hayat, 11 Ekim 1936, Sayı: 17 (193)”

Şu elni veten xadimi eylegil
Veten xa'inini adem eylegil

(Emini)

28

LAYIQDUR³⁴

Maarifge qedem basqan kişi hürmetke layiqdur
Aña rehber bolub işlevçiler cür'etge layiqdur
Oqub ilm ü hüner kesb etküçi dayim ferihlikde
Bu dünya axiretde qatmu qat izzetke layiqdur
Ma'arif qarmağida terbiyetlengen ziyaliler
Yene bir neçe yilda xizmeti milletge layiqdur
Biliñ evladlarım ilim istemek bizlerge farz bolğan
İlmniñ qedrini bilgen kişi cennetge layiqdur
Bu günler bizlere gevher kebi qiymetli bir kündür
Aniñ qedrin bilib alga basış ğeyretge layiqdur
Yigirme iki yıl Şiñcañni ezgen eski xunxorlar
Cehangirlikde tafğan devletiñ la'netge layiqdur
Hemme milletni tutqunluqda mahrum qilğuçılarniñ
Qani ğevğalari hem raheti mihnetge layiqdur
Neçe yildin beri mahkum qilib zulmetde qoyğanlar
Körüñ kim devleti mahzun bolub töhmetge layiqdur
Hemme milletlere neşter salib qanlar içib ötgen
Özi Yañ ciñ süfetlik ejdeha vahşetge layiqdur
Faqat insaf qilmay dünyada hiçkimni közge ilmay
Keçe kündüz nedamet üstige hesretge layiqdur
Heqiqet bilmegen zalim cehangir text bextidin
Yarım saet içide ayrilib ğurbetge layiqdur
Xuda rehm eyleban mazlum duasin müstecab eyleb
Bu devletni müyesser eylegen vicdanğa layiqdur
Bize ikbal ele bext saadet üsti üstige
Quruldi yeñi devlet nisbeti şöhetge layiqdur
Neçe yıl şu mukaddes inqilabniñ muqtezasidin
Ki Şincañ ülkesi xolik bilen rahetge layiqdur
Heqiqetni adalet bilgüçi cür'etli Şiñdoben,
Veli cuşi bilen fucuşiler (r)ehmetge layiqdur
Bularniñ emrini mehkem tutub qedrini bilgenler
Saadet üstige ihsan bilen işretge layiqdur
Bizim şundağ adaletlik hükümet-i ittifaqi kim,
Hemme milletge oxşaş şefqati rehmetge layiqdur
Bu yeñi yol bilen mañğan kişiniñ hürmeti artib
Xalayıqlar içide mu'teber ismetge layiqdur
Ne yerdin keldi bizlerge yaruğluq berq-i lami'dek
Hemme millet dilide şu'lesi hasletge layiqdur
Yeñi Şiñcañni irfan nuriyle gülletküçilerniñ
İki dünyada izzet hürmeti devletge layiqdur
Bu ni'met qedrini bilmey xurafat izdigenlerni
Siyasetlik ibadethanede ibretge layiqdur
Kuçarniñ mu'teber a'yanlari şexsi adavetde

³⁴ Yeñi Hayat, 1936 nci miladi 10 nci noyabr, San: 29 (205) “Yeni Hayat, 10 Kasım 1936, Sayı. 29 (205)”

Ğenimet hidmete uğraşmığan ğefletge layıqdur
Hemişe millet ayrib Aqsuluq Kaşger Kuçarlıq deb
Texi hem mustebid quyuqları ğıybetge layıqdur
Aya va hesreta qayçan bitür bizlerde nadanlıq
Bu nadanlıqğa qarşı xelqimiz şefqetge layıqdur
Şikayet qilmağil sen ehl-i alem xelqidin esla
Veten milletğe xidmet eylemek Midhatge layıqdur

(Midhat: Kuçar Maarif Hadimi Abdulhamid Mahdum Sabir Hacı Oğlu)

29

AHLAK³⁵

Eger dostum tabay diseñ saadet
Diseñ can u tenim olsun selamet
Diyanet rehberin olsun efendim
Maarif tahsil et kesb kemal et
Ğeriç ayılma peyğember yolidin
Canab-i Heqge dayim qil itaet
Hoquqin saqla berbad olmisun ol
Hoquq-i ğayra hem qilma xiyanet
Hemişe rast sözle yalğan eytma
Zira yalğanda bolğay köb helaket
Riya birle nifaqdin ictinab et
Hulus-i qelbiyle eyle ibadet
Riyaliq hiç amel-i maqbul olmas
Riyadin yüz berur hemde felaket
Mürayiler xuda(ni)ñ düşmenidur
Aniñ üçün riya şirkdin ibaret
Tevazulıqda ol ey merd aqıl
Tevazulıqda yoqdur hiç nedamet
Tekebbürlikni qoy hiç qilma ani
Zir andin tuğar türlük şekavet
Tekebbürlik ile şeytani körgil
Niçük öz özine qildi cinayet
Emin bol zor hünerdur emniyetde
Olur izzetlu erbab-i amanet
Bütün el örügey sendin yüzini
Amanetge eger qılsañ xiyanet
Xudadin qorq ! Qorqma hiç kişidin
Hoquq-i Allahğa eyle köb ri'ayet
Faqat qorqsañ xudaniñ sen özidin
Saña hiç kişidin yetmes mehafet
Gunaları qılışdin ictinab et
Bahadırliq şudur şudur şıca'et
Kişiniñ eyibini sen hergiz açma
Eyüb köbdur özüñde bi nihayet

³⁵ Yeni Hayat, 1936 nci miladi 24 nci noyabr, San: 35 (211) "Yeni Hayat, 24 Kasım 1936, Sayı: 35 (211)"

- 1930'lu Yıllarda Kaşgar'da Çıkan “Şerqî Türkistan Hayatı”, “Erkin Türkistan” ve “Yeñi Hayat” Gazetelerindeki Bazı Şiirler

Heqayıqğa aliş terk et hurafat
Delil olsun saña aqıl ile et
Avam kitabığa salma közüñni
Ularda yoq ma'qid qıl u maqalet
Tabi'at hem kitabullah kişige
Qılur şeksiz bu ey dostum kifayet
Hükm birle tolu Allah kitabı
Oqu vaqtiyle ey sahib-i dirayet
Resulniñ sünnetin qoyma unutma
Şeri'etde qıla kör istiqamet
Eger maqbul olsa bu nasayih
Veli olduñ kerekmes hiç keramet
Keramet ittiqadur ey birader
Aniñsiz hasil olmas hiç siyadet
İşanliq şu müslimanliq da şudur
Heqiqetde şudur nefse riyaset
Tiriş ey yazğuçı her kimdin avval
Özüñ yazğanğa qılğıl sen ri'ayet

30 ÇAR³⁶

Emir eyledi hükmi revan
Keñ boldi yollar ançinan
Yürmekde eller şadman
Dahilerimiz bolsun aman
“Devran sürüb neçend zaman”

Tikseledi best u belen
Xoş boldi xelq encimen
Oldi koçalar xoş çimen
Boldi şehir bir yeñi ten
“Kirdi aña hem yeñi can”

Keñ boldi xob tar koçalar
Heyran qalur bir neçeler
Eyleb xoram bir qançeler
Mañmaqda keñ bir munçeler
“Yolbaşçılar bolsun aman”

Açib yeñi dervazeler
Her yan kitib avazeler
Misli gülistan sahnede
Best u belendni tazeler
“Huşyarlar bolsun aman”

³⁶ Yeñi Hayat, 1936 nci miladi 6 nci dekabr, san: 40 (216) “Yeni Hayat, 6 Aralık 1936, Sayı: 40 (216)”

Obdan kilib yolbaşçılar
Ğeyret kilib hem işçiler
Şeherge xob ziynet berib
Tahsin qilidur neçeler
“Bu işçiler bolsun aman”

Tarif kilib keñ koçani
Xursend kilib bir neçeni
Ğemlerde qildiñ qançeni
Bidar kilib köb keçeni
“(Fazil) dua qıl her zaman”

İbrahim Ahund

31 YEÑİ HAYAT TUHFESİ³⁷

Ey veten şeydalari bizlerge zor himmet kerek
Ülkemiz islahığa köşiş bilen ğeyret kerek
Sayfa-i tarihqe nami yazılmiş bu veten
Ni üçün qaldi töben bir payede diqqet kerek
Bir neçe vakit mustebidler bu vetenni ezdiler
Zulüm ile elni talab köñlide deb devlet kerek
Emdi tuğdı bir quyaş nuri olub Şıncañğa qaş
Yorutub iç birle taşni hemmeğe furset kerek
Yahşıdır tofraqımız bardur qizil hem akimiz
Lik yoq irfan ile se’y ve hüner ibret kerek
Eyleşib hasil hüner quşğa ohşa(ş) uçdilar ular
Almaduk mundin xeber emdi hüner hidmet kerek
Bar irur tağlarda kan hiç kimise ani bilmegen
İlmğe qoyğıl qedem ger bolsa köb ğeret kerek
Kimki tahsil hüner qılsa hemme şam u seher
Qayda barsa şadur bolmas ana şöhrət kerek
İki alem ğereti ilm u hünerdur şevqeti
Oyğaniñ bu devrde bolsa eger millet kerek
Qançe tabsan cah ve mal dunya irur hali zeval
Kesb qıl ilmu kemal bergey huda cennet kerek
Meqsediñ bolsa eger izzetle hürlikde yaşaş
Tinmayin kesb-i ilm et bolsa ger rahet kerek
Hvahlasañ dunya eger kesb eylegil ilm u hüner
Buña sendin her zaman ihlas ile rağbet kerek
Nefs deb bozma özün bir hilda bolsun her sözün
Rast ile dilni tüzün yetsun size rehmet kerek
Eytma ağıziñda veten serf et vetenge can u ten
Rastliqni qıl şi’ar her işde rast niyet kerek
Feyzi sen toxtat qelem huş ehli bir milletge ğem
Añlağay akil bu söz bolsa aña hikmet kerek

³⁷ Yeñi Hayat, 1936 nci miladi 15 nci dekabr, San:Ç 44 (220) “Yeni Hayat, 15 Aralık 1936, Sayı: 44 (220)”

- 1930'lu Yıllarda Kaşgar'da Çıkan “Şerqî Türkistan Hayatı”, “Erkin Türkistan” ve “Yeñgi Hayat” Gazetelerindeki Bazı Şiirler

Uyuşmada m h m d

32

YAZSA BOLAMDU³⁸

Azadlıq küni nurin saçqanda
Qulluqniñ tüni kobub qaçqanda
Alem elleri közin açqanda
Şundağ ğefletde yatsa bolamdu

Dunya milleti tamam oyğansa
Türli sen'etler ixtira qılsa
İlm u hünerle yurtin barlatsa
Sustluqda liñşib tursa bolamdu

Yeñi qurulğan rehber hükümet
Hemme ellerge berdi hürriyet
Millet vetenge kilmayin xidmet
Yene arqada qalsa bolamdu

Qılsa altı çoñ siyasi şu'ar
Eziz vetenni yeñidin bahar
Bolsa bir güzel xuşbuy laleazar
Uqmay deştlerde yürse bolamdu

İlm u hüner deb veten yiğlasa
Zaman bilimniñ zamani bolsa
Başqa ellerdin ibret almisa
Bi pervəğine tursa bolamdu

Vetenniñ emib tatlıq aq sütin
Dayim yeb turub türli ni'metin
Ciddi revişde qılmay xidmetin
Milletçi debla alsa bolamdu

Yaxşı söz ilen qılsa iltimas
Gahi añlasa ğâhi añlamas
Veten halini eytsa bolsa mas
Tenqid xencerin saysa bolamdu

Dermend derdini eytti şunçelik
İsiğ hem savuq yumşaq hem yirik
Lakin hemmesi irur perdelik
Perde içrerek tursa bolamdu

Hidmet qilmağan milletge tuluq
Ağzida millet dilleride yoq

Milletçi mendeb yürğini quruq
Açuqla tenqid qılsa bolamdu

Ahmed Ziyai

³⁸ Yeñi Hayat, 1936 nci miladi 3 nci dekabr, san: 39 (215) “Yeni Hayat, 3 Aralık 1936, Sayı: 39 (215)”

- 1930'lu Yıllarda Kaşgar'da Çıkan “Şerqî Türkistan Hayatı”, “Erkin Türkistan” ve “Yeñi Hayat” Gazetelerindeki Bazı Şiirler

33

ÖTKEN KÜNLER HEQQİDE ŞE'İR KOŞAK³⁹

Oqu bu gün qerindaşlar köb künlerni keçürgen biz
Başdin ötken ehvallarni ta ölgünce unutmamiz
Çoruquñni qurutmağil körgen künni unutmağil
Babalarimiz digen sözni köñüllerdin çıqarmamiz
Taquet qilmay şul zulümğe inqilabni qozğağan biz
Neçe miñler qurban berib şu künlerge yetişken biz
Çehreleri ayğa ohşaş közleri hem küнге ohşaş
Şul süfetlik qurbanlarni kökreklerni çıqarmamiz
Oq tekkende mecruh bolub Allah diban tovlab yatqan
Şu qardeşler firaqida köz yaşlarni qurutmamiz
Sizib aqqan bulaqlardek kökreklerni qanlar çıqqan
Şundağ ölgen şehidlerni can köksidin çıqarmamiz
Keçelerde yulduzlardek ağizlarni tiş körünüb
Yılan kebi köb tolğanğan qerindaşni unutmamiz
Köyüvatqan haletide ey ata deb yad eylegen
Ğeribliğde şehid ölgen biraderni unutmamiz
Veten üçün eziz canni fida qilib birge çıqib
Ata ana körmey ketken tuqqanlarni unutmamiz
Ey Hudaya düşmenlerge ğalib qilğil bizlerni deb
Suda aqib ölgenlerni bağrimizdin çıqarmamiz
Ölükleri suda aqib su leyida yatqanlarni
Hayatlıqda ta ölgünce köñlümüzdin çıqarmamiz
Ah balam deb ata ana közleridin qan çıkarğan
Tağ üstide ölgenlerni hiyallarni çıqarmamiz
Ah can aka meni birge alib ketti deb yiğlab yatib
Düşmen qolida qalğanlarni köñlümüzdin çıqarmamiz
At üstide ketib barib kökrekiğe oqlar tegib
Yiqilib tüşüb canin bergen şehidlerni unutmamiz
Düşmen oqi çala tekken kiyimlerde ot tutaşqan
Bu iki derd azabida ölgenlerni unutmamiz
Oqu bu gün qerindaşlar oquş vaqti keldi emdi
Ötken künni hiyal qilib harmay talmay çalışqaymiz

Şiñcañ Altincisi Uyğur Atlik Eskeri 31- tuan Cudu Len Lencañ Salih

34

EDEBİYAT⁴⁰

Yeñi Şiñcañ bağında
Sayrab turğan bulbullar
Türlük reñde açılğan
Hoş buraqlıq gül güller

³⁹ Yeñi Hayat, 1936 nci miladi 20 nci dekabr, San: 45 (221) “Yeni Hayat, 20 Aralık 1936, Sayı: 45 (221)”

⁴⁰ Yeñi Hayat, 1936 nci miladi 27 nci dekabr, San: 48 (224) “Yeni Hayat, 27 Aralık 1936, Sayı: 48 (224)”

Eytib aldi şu'arni
Çaqırmaqda dil diller
Saçib hoşbuy Şiñcañğa
Açılmaqda u güller
Doben cuşi fu cuşi
Açmaqda yeñi yollar
Olmaqda azad bu gün
Neçend yillik yoksullar
Bu hürriyetni açqandır
Ol qehriman baturlar
Millet başığa saçtı
Öçmes mukaddes nurlar
Tulu' eyleb şul qemer
Ziyasini saçurlar
Bu iki nur birleşib
Millet közin açurlar
Harmay talmay ölgünçe
Düşmenge oq aturlar
Hiç tohtatmay ğeyretle
Uşbu yolğa mañurlar
Keliñ yaşlar keliñler
Oquş üçün yürüñler
Oqub milletler içre
İttifaqni quruñlar
Yeñi hayat yoliniñ
Neticesin körüñler
Oğuz kebi ey yaşlar
Bu yolğa köz açıñlar

Orta Mektebniñ İkinçi Sinif Talebesidin (Oğuz)

35

YAHŞI TURMIŞ KÖRÜŞ MÜMKİN⁴¹

Oqub bilib añliq bolsak heqiqetge yetiş mumkin
Añliq bolğan himmetlerni yahşi yolğa salış mumkin
Heqiqetge yürüş birlen hurafatni qoyuş birlen
Yahşi oqub biliş birlen meqsedlerge yetiş mumkin
Milli zidliq tamam bitse ittifaqliq tezdin yetse
Yurtumizni islah qilib rahet ilen yaşaş mumkin
Nadan helqni yolğa salsaq bu yol bilen behre alsaq
Ğeriblerge şefqet qilsaq iqtisadğa yetiş mumkin
Heqiqetge biz çamdasaq medeni xelqni ülgü alsaq
Dost düşmenni anik tafsaaq işni yolğa salış mumkin
Ğeyret qilib alga bassaq cehangirge qarşı tursaq
Zalimlerni bir yoqatsaq azadliqda yaşaş mumkin

⁴¹ Yeñi Hayat, 1937 nci yılı miladi 7 nci yanvar, San: 51 (227) “Yeni Hayat, 7 Ocak 1937, Sayı: 51 (227)”

- 1930'lu Yıllarda Kaşgar'da Çıkan "Şerqî Türkistan Hayatı", "Erkin Türkistan" ve "Yeñgi Hayat" Gazetelerindeki Bazı Şiirler

Rüşvehorluq tamam bitse her hususda adil bolsa
İki alem rüsva bolmay izzet birle turuş mumkin
Hemme millet birdek bolsak harmay talmay işleb tursaq
İş planın yahşi qursaq yahşi turmış körüş mumkin

Abdullah Sidiqi

36

KELGENMU⁴²

Cehanğa biz hemme keyf u safa qilğili kelgenmu
Dutar tanbur ile neğme neva qilğili kelgenmu
Huda birle resulniñ emrini tutmay kège kündüz
Qumar oynab araq içib gunah qilğili kelgenmu
Oqub ilm u hüner tafib vetenni saqlamay dayım
Ağır mihnnet ile canğa cefa qilğili kelgenmu
Tereqqiy eylese ağyarlar ilm u hüner birlen
Ğubarğa o(o)xşa özimizni fena qilğili kelgenmu
İlmniñ sayesinde başqalar qilsa terekkiyler
Cehalet astida işleb xarab bolğili kelgenmu
Bölekler ful malin(ni) ilim hüner yoliğa serf etse
Tafib ful biz ani bid'etge serf etkeli kelgenmu
Minutni zay'i etmey işlese ağyarlar biz ah
Qosaq bakib tiriklikni ada qilğili kelgenmu
İlim sen'etni biz qilmay heqiqi se'y ile hasil
Meded ya nekşbend pir deb seda qilğili kelgenmu
Tafalmay dunyani hem ahiretniñ işini qilmay
Eziz ömrini beyhude tamam qilğili kelgenmu
Huda fazli ile şundağ yaruq künler bolub tursa
Cehalet tünleride uqmayin yürgili kelgenmu
Demek ya'ni maarif ittifaq nurini Şiñcañğa
Saçib tursa yene bi behr olub yürgili kelgenmu
Bu ni'met qedrini bilmey hesed birle adavetde
Özi halfini yahşi eylemey yürgili kelgenmu
Deriğ ah u nadamet qilmayin hidmet maarifğa
Buluñ buçqaqda her hil iş qilib yürgili kelgenmu
Qilibsen köb nasi'et hemmege ey haci Abdullah
Nasihat eyleban elge özüñ yürgili kelgenmu

Quçar Abdullah Qari Haci

37

İKİ ALEMDE SAÑA SAADETNI BERUR MEKTEB⁴³

Keliñ evladlarım bizge amanliqni berur mekteb
Esaret zencirin üzüb yaruğluqni berur mekteb
Ezildük bir neç e yıl mustebidlerniñ qol astida

⁴² Yeñi Hayat, 1937 nci yılı miladi 11 nci yanvar, San: 52 (228) "Yeni Hayat, 11 Ocak 1937, Sayı: 52 (228)"

⁴³ Yeñi Hayat, 1937 nci yılı miladi 11 nci yanvar, San: 52 (228) "Yeni Hayat, 11 Ocak 1937, Sayı: 52 (228)"

Bu zalimlərə vay dadlıqni emdi bergüsi mekteb
Vetenə xidmet eyleñler ezilgen künni yad eyleb
İki dünyada ferhatlikni bizlerge berur mekteb
Oquñiz keçə kündüzlerde harmay belki hiç talmay
Esaretni yoq eyleb bizge azatlik berur mekteb
Cehalet vaqtimiz bitti oqumaq künimiz yetdi
Tamami xelqə yaruqluq nurlarini saçqusi mekteb
Hemmemiz üzmesek biz pay mektebdin keçə kündüz
Din u imanimizni rah rastliqğa salur mekteb
Qutuluñ tez tez oğlanlar bu zalim aqsaqallardin
Yoqaltip tez bularni bizge dilşadliq berur mekteb
Qarañiz Avrupaliqğa hava üstide seyreyler
Qutuldurub bizi yerdin havağa yetküzer mekteb
Oqup mekteblerde tutqan Avrupaliqni uşul xelqler
Berurler emdi bizge Avrupaliq derecesin mekteb
Oquğil senmu emdi ğeflet uyquñdin közün açib
İki alemde saña hem hidayetni berur mekteb

Ofalda mu'ellim Çağ Abdullah Zakiri

38

EDEBİYAT BAHARİ⁴⁴

Ey arqadaşlar Uyğur adaşlar
Uyganiñizlar obdan adaşlar
Kaçañğıce siz uxlab yatursiz
Uyğandi alem toğdi quyaşlar
Uyganiñizlar uyğandi quşlar
Hem yer zamanlar hem tağ u taşlar
Uyğandi bulbul sayrar seherde
Eyleb hikayet sirdin bu quşlar
Eytur ilimniñ toğdi quyaşi
Tuymay yatursiz siz yaz u qışlar
Ketti cehalet qışlari emdi
Keldi bahar ilm u bilişler
Sizdin bölek xelq asmanda uçti
Sizge ne boldi himmetli yaşlar
Hem teñlerimiz uça havada
Yürse bolamdu yerde adaşlar
Yer üzde yürmek armanmu sizge
Uçmaqqa kökde başlañ qayaşlar
Yer u hava hem bilmekge muhtaç
Oquñ bilursiz her ne revişler
Oquñ uçarsiz asmanda quşdek
Oquñ bilursiz her nev'i işler
Türli hünelerler çıqti bilimdin
İki cehanniñ bexti bilişler

⁴⁴ Yeni Hayat, 1937 nci yıl miladi 14 nci yanvar, San: 53 (229) "Yeni Hayat, 14 Ocak 1937, Sayı: 53 (229)"

- 1930'lu Yıllarda Kaşgar'da Çıkan “Şerqî Türkistan Hayatı”, “Erkin Türkistan” ve “Yeñgi Hayat” Gazetelerindeki Bazı Şiirler

Oquñ digençe arqa qaçarsız
Hiyle qıarsız tülki adaşlar
Vehşimu siz ya sustmu horunmu
Öz nef’iñizge qılmay talaşlar
Aqıl kişiler ğem yeb ferişan
Ahvaliñizdin ey bağri taşlar
Lékin xeber yoq sizlerge esla
Oquñ dise siz gerdenni qaşlar
Yiğlar cemi köb ahvaliñizğa
Közdin töküban qan birle yaşlar
Şu sabih sadik ilimniñ zamani
Uxlab yatursiz ey arqadaşlar.

39

OLSUN⁴⁵

Cehan bağida bu yeñi hükümet payidar olsun
Adalet tehtide rehberlerimiz bir karar olsun
Ahali içre birlik hüküm sürsün munqerz olmay
Adaletge hükümet hem sadaqet helqge yar olsun
Cehan zalimleri olsun zebun derd u elem birle
Sahavet pişe şefqet ehli dayim tacidar olsun
Felekler eber-i rehmet birle alemni kilib gülşen
Yer üzre behrlerdin dür gevherler nisar olsun
Revac olsun maarif gülşeni alemde afetsiz
Hezan-i ömür bu dem şadliq birle bahar olsun
Bela-i rencidin her dayima muhlis olub yaşlar
Cehanda bed nezerler şad olmay haksar olsun
Mürevvec olsun alem arzida bu yeñi devlet
Muhelifniñ hemişe ruzgaridin demar olsun
Cebel-i lutfe aylansun hemme zahmetli deryalar
Adalet birle alemde hükümet behtiyar olsun
Elem bünyadi her adayim zemin birle olub hemvar
Bahar-i adl ile alem güzel bir laleazar olsun
Bihamdullah ki tökti hasilat eşcar-i hürriyet
Köründi asman-i şerqde envar-i hürriyet

Qaşğar Ğoñ Encüy İdaresinde İşçi Sabit Devlet Oğlu

40

İDİ⁴⁶

Mustebidlik devride ehvalimiz ğurbet idi
Renc u mihnetler ilen cevri u cefa zulmet idi
Milletim qardaşlarım bu inqilabdin ilgeri
Qaysi zulmetde yaşab kelgen ğerib millet idi

⁴⁵ Yeñi Hayat, 1937 nci yıl miladi 18 nci yanvar, San: 54 (230) “Yeni Hayat, 18 Ocak 1937, Sayı: 54 (230)”

⁴⁶ Yeñi Hayat, 1937 nci yıl miladi 21 nci yanvar, San: 55 (231) “Yeni Hayat, 21 Ocak 1937, Sayı: 55 (231)”

İnqılab vaqtide ötken bizleniñ ehvalımız
Bek tola külfet içide katta bir dehşet idi
Hiç kişige oq çıqarmay öy içide olturub
Qetli'am bolğan qerindaşlar tola ermesmudi
Oq atışqan pehlevanlar şeher taşıda yürseler
Şeher içide yaş balalar köb şehid bolğan idi
Bu eziz can lezzetidin balaların taşlab etib
Özini taşlab quduqğa qistalib ölgen idi
Qış savuq künlerde köb aciz u tul xatun kişi
Çölge kaçib muzlab ölgen köb ğeribler bar idi
Bağrığa tañib kiçik emçekdeki ferzendlerin
Ah balam deb yiğlaşib canini bergenler idi
Taşqari çıqmaq üçün tabutqa salib mürdeni
Yat kişini tuqqanim deb yiğlaşanlar kim idi
Ebkeşige yalbarip bergen suğañni sen adaş
Bu işikdin men çıqib alsam digenler kim idi
Çanalib oğul yigitler hanimani sorulub
Bu elemeler derdide qalğan atalar kim idi
Barçe millet bir bolub bilsek hükümet qedrini
Rehm eyleb teñrimiz bizge ata qilğay idi
Her xususdin boldi hörlük yeñi hükümet vaqtida
Mustebidler vaqtida mektebni kim açqan idi
Oqutuşqa balalarıñlarnı berinle diseler
Añlasa şötañ atını xelq tola qaçqan idi
Zor qilib alsa kiçik balanı şötañğa yiğib
Le'net eytib mustebidğe hemme xelq tillar idi.
Ey biraderler şu künni köñlümüzde bek tutub
Balalarıñı bidiriğ mekteblerge biz bersek idi.
Yad etib ötken u künni hemme millet bir bolub
Hah erkek xah xatun oqusaq yaxşı idi.
Şiñcañ Uyğur Atlik Eskeri Altincisi 31 nci Tuan Cu DuLen Lencañ Salih

41 FİKRİMGE HİTAB⁴⁷

Başla ey fikrim nuri meni erklik bağige
Saç nuruñni hemmide yetküzgil sana'et tağige
Yoq nicat maña hemişe sen nuruñni saçmasañ
Yol tapalmasmen qarañğu içre nuruñ salmasañ
Qutalalmasmen cehaletdin meni qutqazmasañ
Bu helaketdin çıqalmasmen maña eyf salmasañ
Sen vehimler astida mestur idiñ mahkum idiñ
Faidesiz tübsiz hurafatlarğa sen çömgen idiñ
Emdi üstiñdin kötürildi vehimler perdesi
Bulmasun başçı saña emdi hurafat başçısı
Sen esaretin qutulduñ işle ey fikrim nuri

⁴⁷ Yeñi Hayat, 1937 nci yıl miladi 4 nci fevral, San: 59 (235) "Yeni Hayat, 4 Şubat 1937, Sayı 59 (235)"

- 1930'lu Yıllarda Kaşgar'da Çıkan “Şerqî Türkistan Hayatı”, “Erkin Türkistan” ve “Yeñgi Hayat” Gazetelerindeki Bazı Şiirler

Ketdi üstiñdin bulut etdi erklik tañlari
Saç nuruñni yaf yaruğ bolsun erklik bağlari
Sayrasun anda tereqqiy bulbul ve qumrilari
Sizğiniñ işke kirişdi bağçeniñ bağbendleri
Açılur emdi bu bağda zor sana’et gülleri
Küçlenur emdi bu bağniñ iqtisadi küçleri
Közge köründi yaqınlaşdı sa’adet tağlari
Ma’rifet ister erinmes bağçemizniñ elleri
Dost bolub rahet yaşarlar bu veten milletleri

Turfan Abduresul Abdulkeyumi Eseridin

42

İŞLE⁴⁸

İşle dostum hiç erinme qol küçüñ birle yaşa
Sen kişilerdin soranma öz küçüñ birle yaşa
Hiç vaqit qilma horunluq ol feqirliq açquçı
Kökrekiñni sen kerib yür dünyada bol çin kişi
Kişidin yardım sorab yürmek horunlarniñ işi
Hiç kişidin hiç soranmas çin kişi bolğan kişi
El içinde muteber bolmas horun bolğan kişi
Hiç vaqitda ilgeri kelmes horunlarniñ işi
İctihad qil tinmay işle bol çirayliq er kişi
Qol küçüñ birle keçin ol zor kişilerniñ işi
Bil safa yoq dünyada sen çin turub iş qilmasañ
Bu hayat meydanige fuşqaq türüb sen tüşmeseñ
Hemme tabi’etni özüñge qul qilib işletmeseñ
Her vaqitda kainatdin istifade qilmasañ

Turfan Abduresul Abdulkeyum Eseridin

43

ERTEYAZ TESİRATİ⁴⁹

Erteyaz vaqti yetib keldi çiqib xoşbuy şamal
Ğem tüni_qış ketdi körsetti bahar şirin cemal
Ey veten sen ne çirayliq bek yéqimliq anamız
Bu ğerib evlamlariñni şad qil şefqatle al
Köb zaman ğemlik qara künlerde ötken balalariñ
Bihaya zalim astida bolğan idiler peymal
Emdi köz açdı seniñ ruşen havayın körgili
Xoş bolub tafsun seniñ muñluq quçağıñda kemal
Yaz bolub açılğusi reñ reñde güller nur saçib
Bağ-i sehra maysa yafraqlar yeşil reñ hoşmu hal
Sayraşur kök talğu birle qalduğaç hem sufiyañ
Ol çirayliq quşlar avazi qilur insani lal

⁴⁸ Yeñi Hayat, 1937 nci yıl miladi 11 nci fevral, San: 61 (237) “Yeni Hayat, 11 Şubat 1937, Sayı: 61 (237)”

⁴⁹ Yeñi Hayat, 1937 nci yıl miladi 18 nci mart, San: 69 (245) “Yeni Hayat, 18 Mart 1937, Sayı: 69 (245)”

Hoş havayıñ ey veten hicran ğeminiñ darusi
Sen yaşa izzet u bidarlıq ile tafmay zeval
(Şevqi)

44

DOSTUMĞA⁵⁰

İşe ey dostum vetenni iş ilen abad et
Saye'-i se'yiñle her vaqit elleriñni şad et
İctihad eyleb özüñni cehldin azad et
Ülke istiqbaliğa yahşi nemune qoyda ket
Toğriliq birle adaletni özüñge qil şu'ar
İttifaqla ictihadni eyle dayim özge yar
Se'y et qil milletiñge yahşılıqlarni nisar
Rast köñlüñle öziñni hidmete amade et
Qançe vaqit zulm u sitemler astida bolğan harab
Bu veten milletleri derd otida bolğan kebab
Mustebidler zulüm ile aciz veten qanin şorab
Cehlde ötken u dehşetlik zamani yad et
Zulüm ile köb vaqit ezilgen elni parlatmaq üçün
Bu vetenniñ iqtisadi aldiğa mañmaq üçün
Yeñi şiñcañdin bozuq adetni yoq qilmaq üçün
İlm u irfanni ögen kesb hünerge ğeyret et
Tut özüñni her zaman ğedr u hiyanetdin yiraq
Havb-i ğefletdin uyan sustluq horunluqni biraq
Zulüm ile mikr u nifaqni taşla tut köñlüñni aq
İttifaq-i ülfet muhabbetni özüñge adet et
Harmayin işleb vetenge bir heqiqi işçi bol
İttifaq birlik ile dayim tutuşub qolğa qol
Qoyma hiç vaqit hatiriñda ittifaqsizliqğa yol
Hemmege dostdek qara dostuñğa ohşa ülfet et
Körmediñ sen köb zaman azadlıqlardin eser
Neçe vaqit ğeflet ara qalğan cehandın bixeber
Ketdi u bedbeht keçe yarudi emdi tañ seher
Qalqe ornuñdin bilimge himmetiñni sarf et

Neşriyat Ahmed Ziya'i

45

VETENİMGE HİTAB⁵¹

Emdi Alğa Mañışqa

Zulüm astida ezilib harab bolğan Şiñcañ sen
Aceb obdan yetişdiñ yeñi erkin turmuşqa
Törtünçi ayda qurulğan helqperver hükümet
Dahileri tirişur seni azad qilişqa
Neticede başladı seniñ güzel sahneñde
Alte şu'ar asasi işni yolğa qoyuşqa
Teyyarlandi mihnetdin azad olğan elleriñ
Birlik sefin küçeytib uyuşmalar quruşqa

⁵⁰ Yeñi Hayat, 1937 nci yıl miladi 22 nci fevral, San: 63 (239) “Yeni Hayat, 22 Şubat 1937, Sayı: 63 (239)”

⁵¹ Yeñi Hayat, 1937 nci yıl miladi 1 nci april, San: 73 (249) “Yeni Hayat, 1 Nisan 1937, Sayı: 73 (249)”

Qoşna bolğan şuralar birle senin helqleriñ
Tirişmaqda her zaman dostluq birle turuşqa
Milletleriñ hoquqda beraberlik şu'ari
Berdi büyük yardım yeñi Şiñcañ boluşqa
Parahorluq yoquluş birle keñru sahneñdin
Sebeb boldi işlerni pakiz alib barişqa
Tinçliqni ornatib hayinlerni yoq qiliş
Birle helqiñ erişdi asayışda yaşaşqa
İslah qiliş şu'ari sayeside ey veten
İge bolduñ heyli köb yeñi utuq alişqa
Kündin künge kavlanib altun kümüş kanleriñ
İqtisadiñ başladı alğa qedem basışqa
Şanlı veten elleriñ sen'et birlen parlanib
Himmat birle çalışsun seni abad qilişqa
Heqiqetni eytqanda muhebbetlik balalariñ
Razi bolmas hidmetde esla sustluq qilişqa
Yaşa veten izzetle ketdi sendin qara tün
Evladlariñ çamdaydu emdi alğa basışqa

Ahmed Ziya'i

46
YAŞA⁵²

40

Ey analar oqutiñlar
Cehangirge qul bolmaylik
Cehangirge qul boluban
Zulmetlerde biz qalmaylik
Törtinçi ay on ikisi
Cuñxa miñgoniñ mivesi
Ali insaniñ ğayesi
On dört millet birleşeylik
Doben cuşi fucuşiler
Siliñ rehber şin cin cañlar
Yolbaşçımız bu dâhiler
Arqasidin ergeşeylik
Yaşa Şiñcañ on dört millet
Yaşa yaşa hem hükümet
Yaşa Cungu senmincuyi
Azadlikde biz yaşaylik
Yeñi Şiñcañ bolsun abad
Oğul qizlar olsun azad
Xain düşmen bolsun berbad
Oynab külüb biz yaşaylik
Oquş devri emdi keldi
Quyaş nuri hem saçildi
Ali mektebler açildi

⁵² Yeñi Hayat, 1937, San: 75 (251) "Yeni Hayat, 1937, Sayı: 75 (251) "

- 1930'lu Yıllarda Kaşgar'da Çıkan “Şerqî Türkistan Hayatı”, “Erkin Türkistan” ve “Yeñgi Hayat” Gazetelerindeki Bazı Şiirler

Cehaletde uqlamaylik
Avvalda köb ezildik biz
Qul çöridek satıldıq biz
Hayvan kebi kün kördük biz
Emdi yaşab oquşeylik
Yaşa Şiñcañ on dört millet
Yaşa yaşa hem hükümet
Yaşa Cungo senmincuyi
Azadlikde biz yaşaylik
Ğayemizdur alte şu'ar
Bizlergedur çoñ iftihar
Bolsun düşmenler taru mar
Emdi bizler kün köreylik
Xainlerniñ sundi zulmü
Adaletniñ keldi devri
On dört millet keliñ emdi
Qol tutuşub biz işleşeylik
Şiñcañ eli yatmañ emdi
Cehaletni taşlañ emdi
Cehangirge qarşı turub
Qehrimanliq körseteylik
Yaşa Şiñcañ on dört millet
Yaşa yaşa hem hükümet
Yaşa Cungo senmincuyi
Azadlikde biz yaşaylik
İslahatge biz kirişib
Ğeyret bilen köb tirişib
Sana'etni yolğa qoyub
Bu vetenni gülleteylik
Tört yüz milyon Cungo eli
Hem Şiñcañniñ milletleri
İttifaqni mehkem tutub
Cehangirni yoq qilaylik
Zaman zaman bizniñ zaman
Ol dâhiler bolsun aman
Cehangirge bermey imkan
Ülkemizdin yoq qilaylik
Yaşa Şiñcañ on dört millet
Yaşa yaşa hem hükümet
Yaşa Cungo senmincuyi
Azadlikde biz yaşaylik
Yaşa Doben cuşi yaşa
Yaşasunlar Hacı Ata
Siliñ birle şincencañlar
Başlañ bizni ergeşeylik

M.F.

47
TÖRTİNCİ Sİ YO ER DAXUY XATİRASİ ÜÇÜN⁵³

Buraderler biz Şiñcañda neler körgeñ
Cehangirler tuzağında köp ezilgeñ
Qaragör ve mustebidler qarmağında
Qanlar yutup derd mihnet çekip kelgeñ
Şundağ halimiz biçarelik yüzlengende
Nicatlıqniñ inqilabi yürüp kelgeñ
Arslan kebi inqilapniñ yigitleri
Qan aquzup Ciñ Şurinni basıp kelgeñ
Yolbaşçımız Şiñ Dobenniñ ğeyretile
Törtinçi ay nurluq küni çıqıp kelgeñ
Emdi bu yıl törtinçi ayniñ törtinçisi
Tört yaşığa qedem basıp yaşap kelgeñ
Bu Şiñcañni nurlandırğan afril ayı
On dört millet dostluqini tüzüp kelgeñ
Yolbaşçımız Doben cuşi fucuşiler
Milletlerge rehnimalıq qilip kelgeñ
Çin heqiqet alte büyük şu'arlarğa
Bütün millet ihlas bilen işlep kelgeñ
İşle emdi hiç yatmağıl farlaq Şiñcañ
Xelqiñ seni cehangirdin saqlap kelgeñ

Abdulkerim İsazade

42

48
ANA TİL⁵⁴

Ana til bilgen kişiniñ izzetin qılğum kelur
Ana tilni ağzidin altun berib alğum kelur
Yurtimizda qedri yoq nerse ana tildur bugün
Bilmigenlerge aniñ qedrini bildürgüm kelur
Biz balalarğa atalardin qalibdur yadigar
Yahşi asrab nesil evladlarğa qaldurğum kelur
Bu ana til ger ise Amerika ve Afrikada
Serf etib miñlarçe tilla anda men barğum kelur
Ey ana til bizge sen ötken uluğlardin nişan
Sen bilen ruy-i zeminde iftihar etküm kelur
Sen qizil gül ya ki bulbul köñül gülzari sen
Uşbu suretlerdedur sen her zaman körgüm kelur
Alma sen yahud anar sen ya ki sen şemam-i şam
Etir güldek buy alib başımğa qisturğum kelur
Qiz musen quzi mu sen ya ki qezi birle qimiz
Yaxşi körgeñ yaxşidin yaxşıge oxşatğum kelur
Öz tilini taşılağan ağzi bozuqniñ ağziğa

⁵³ Yeni Hayat, 1937 nci yıl San: 75(251) "Yeni Hayat, 1937, Sayı: 75 (251)"

⁵⁴ Yeni Hayat, 12 nci agust 1935 sene-i miladi, San: 81 "Yeni Hayat, 12 Ağustos 1935, Sayı: 81"

- 1930'lu Yıllarda Kaşgar'da Çıkan “Şerqî Türkistan Hayatı”, “Erkin Türkistan” ve “Yeñgi Hayat” Gazetelerindeki Bazı Şiirler

Taza qatıǵ çermlik kefişim ile urǵum kelur
Öz tilidin özge tilni istegenler tilini
Aradek tilǵuc bilen neçe tilim tilǵum kelur
Öz atasi öz tili öz dinidin öz yurtidin
Birsidin tañan birige oxşadur digüm kelur
Uşbu tilini taşlağan adem vetenǵe dost imes
Bil ki hemme yurtidin bigane deb eytǵum kelur
Ana tile hemmeni yazmaqǵa mümkün bolmadi
Ver ne hemme sözni men Uygurçeleb yazǵum kelur
Abdulla Naimi

QIRĞIZ EDEBİYATI

1

QIRĞIZ TURMUŞI⁵⁵

Bari Qırǵız cumuşun
Bayan qılsam turmuşun
Egri fikri qılbaşbiz
Erteñ qanday boluşun
Kasi tarlab birden at
Karz qilib qoy soyub
Qonoǵunan bata alat
Keçe kündüz mal baǵat
Kemçilik tartbaycan baǵat
Cayki küñü bel baylab
Caşıl cöñbö teñcaylab
Qatin tosaǵlıq ciyib
Toy berişet bel baylab
Eki çetken azamat
Eki könök teñfarlab
Endi qayda iş bar deb
Erikgenden içqaynab
Sasiq ayran köbçölik
Savasi andan bir bölök
Caylodo mali caydari
Cañ üyrönçüq taylari
Calǵı birden minişib
Çarişib cürgön baldari
Cabduqlarin kümüşlöp
Oşonday ötken baylari

Qırǵız Aǵartu Uyuşmasida Qırǵız Muhemmed Ahund

2

QARDAŞLARIM⁵⁶

⁵⁵ Yeñi Hayat, 1936 nci miladi 26 nci noyabr, san: 36 (212) “Yeni Hayat, 26 Kasım 1936, Sayı: 36 (212)”

⁵⁶ Yeñi Hayat, 1936 nci miladi 8 nci dekabr, san: 41 (217) “Yeni Hayat, 8 Aralık 1936, Sayı: 41 (217)”

Mekteb irur darülanan
Mekteb hayati-i cavidan
Mekteb irur aram can
Ğeyret qilib oqu oğlan

Mekteb irur darüledib
Mekteb irur ihsan-i rab
Mekteb irur gülzar aceb
Ğeyret qilib oqu oğlan

Mekteb hemme gevher saçar
Mekteb size cennet açar
Mekteb cehaletdin qaçar
Ğeyret qilib oqu oğlan

Mekteb irur irfan size
Mekteb berur iman size
Mekteb irur derman size
Ğeyret qilib oqu oğlan

Mekteb dedur ilm u kemal
Mekteb dedur hüsn u cemal
Mekteb dedur milli xiyal
Ğeyret qilib oqu oğlan

Mekteb demek mescit yoli
Mekteb irur izzet güli
Mektebni sizler bulbuli
Ğeyret qilib oqu oğlan

Kirğiz Aqartu Uyuşmasida Mu'ellim Turğun

3 CAÑI ZAMAN⁵⁷

Şıncañdağı 14 mildet tuğandar
Birikib belin buğandar
Bizderge erkin kün boldu
Qulduq salçı tuğandar
Munday zaman kelgen coq
Murun bizge bergen coq
Munday azad zamandi
Cañi Şiñcañ elderi
Ata babañ körgen coq
Cañi ökümet çifqali
Ciñ Şurindi çifqali
Cariqtu azad kün boldu

⁵⁷ Yeni Hayat, 1936 nci miladi 29 nci dekabr, San: 49 (225) “Yeni Hayat, 29 Aralık 1936, Sayı: 49 (225)”

- 1930'lu Yıllarda Kaşgar'da Çıkan “Şerqî Türkistan Hayatı”, “Erkin Türkistan” ve “Yeñgi Hayat” Gazetelerindeki Bazı Şiirler

Bu Şiñcañğa nur toldu
Şiñcañğa nurlar çaçilib
Curdlarda mekteb açilib
Balaların oqutub
14 mildet birleşib intimaq colun baştadi
Köne eski adavat bulardin barin taştadi
Oqub çıqqan baldari
Medeniyet başdadi
Oqutun coldu keñeytdi
14 mildet teñeldi
Kündö küngö tüşünüb
Medeniyet örgenib bari millet çüşendi
Cañi zaman baştağan
Caşasin Hacı atam Şin adil doban

Yoldaş M. Oğli

4 QIRGIZ EDEBİYATI⁵⁸

Ötünüb selam aytarmiz
Hükümet bizniñ atamiz
Talim alub Uygurdin
Kelib kar bolub yatamiz
Yeñidin oquv yol açib
Yaşasun bizniñ hükümet
Yaşlikda ömr ötkemey
Hemmemiz birlik bolamiz
Hünerlik bizni başçimiz
Örgensun Kirğiz xelqimiz
Oyğansa bizni xelqimiz
Hürmetlük bolur başımız
Qanunğa işin toğrilab
Qalmasun xelqde yaşımız
Avvalği zalim hükümet
Heydep yürgen hayvandi
Aqartu üyüm açilib
Nurlar bizge saçilib
Hareket qiliş her qanca
Aqardi zaman barğunça
Qaçmasdan bizler oquvğa
Yaşay turğan zamanda

Caliniylab otdek turamiz
Cehangir üçün can fida
Yaşasun rehber hükümet
Yoqalsun zalim cehangir

⁵⁸ Yeñi Hayat, 1937 nci yıl miladi 21 nci yanvar, San: 55 (231) “Yeni Hayat, 21 Ocak 1937, Sayı: 55 (231)”

Qizgiz Akartu Uyuşmasidin A. Qadri

- 1930'lu Yıllarda Kaşgar'da Çıkan “Şerqî Türkistan Hayati”, “Erkin Türkistan” ve “Yeñi Hayat” Gazetelerindeki Bazı Şiirler

5 BUGÜN⁵⁹

Oyğanib ğeflet u uyqudin turuş kündur bugün
La'l üzüb çıqdi zaman çolfan süfet kündur bugün
Hem hoquqda babberaberlik nicat kündur bugün
Lutf ihsan eyleban berdi Hudavendi kerim
İlim sen'et bağların açqan hayat kündur bugün
Oquñizlar uşbu kün millet beraberlik ilen
Bizlere bergen füzun ali devletdur bugün
Yeñi Şiñcañ ülkesi alti esas maddedur
İlim üçün bel bağlagil qimmet baha kündur bugün
Yeñi Şiñcañ rehberi qoydi qedem mekteb üçün
Qarşi tursaq biz cehangirge saadetdur bugün
Oyğanib ğeflet u uyqudin turuş kündur bugün

Qırğız Aqartu Uyuşma Tarafidin A. Qadiri

KAYNAKLAR

- BARAN Lokman, “Çağdaş Uyğur Edebiyatının Oluşumu”, **Bilig**, 2007.
- HOŞUR Erkin, “Azadlıktın Burun Şincangda Tarqıtılğan Gezit-Jornallar” (1949 Yılından Önce Doğu Türkistan'da Dağıtılan Gazete ve Dergiler), **Şincañ Tarix Materyalliri**, Sayı. 15.
- İSMAYİL Ablimit ve İslam MAHMUTCAN, **Hazırqı Zaman Uyğur Edibliri** (Çağdaş Uyğur Yazarları), Şincañ Xelq Neşriyatı, Ürümçi, 1993
- KAŞGARLI Sultan Mahmut, **Çağdaş Uyğur Türklerinin Edebiyatı**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998
- OSMAN İsmayil, “Azadlıktın İlgiri Şincangning Herqaysı Caylırıda Neşr Qılınğan Gezit-Jornallar Heqqide Eslime” (1949 Yılından Önce Doğu Türkistan'ın Çeşitli Yerlerinde Yayınlanan Gazet ve Dergiler Hakkında Anılar), **Şincañ Tarix Materyalliri**, Sayı. 32, Şincañ Xelq Neşriyatı, Urumçi, 1992.
- SUTAN Azad, **Bügünki Zaman Uyğur Edebiyatı Toğrisida** (Moder Uyğur Edebiyatı Hakkında) Şincañ Xelq Neşriyatı, Ürümçi, 1997.
- TATLIQ Ershidin, “1949-Yıldın Burun Şincangda Çıkarılan Gezit-Jornallar” (1949 Yılından Önce Doğu Türkistanda Çıkarılan Gazeteler), http://uyghur.xjass.com/lading/content/2009-04/07/content_74246.htm (04. 12. 2012).
- TEKLİMAKANİ Abdureup, **Çağatay Uyğur Tili Grammatikisi**, Milletler Neşriyatı, Pekin, 2007.
- TURAK, Eli, “Uyğur Gezitçilik Tarixidin Umumiy Katalog” (Uyğur Gazetecilik Tarihinin Genel Katalogu), **Şincañ Kütüxaniçiliki**, Sayı. 4, 1994.
- Uyğur Edebiyatı Tarihi**, C: 3, Milletler Neşriyatı, Pekin, 2006.

⁵⁹ Yeñi Hayat, 1937 nci yıl miladı 11 nci fevral, San: 61 (237) “Yeni Hayat, 11 Şubat 1937, Sayı: 61 (237)”